

**ПАРЛАМЕНТААР ТАЙЛАН (ИЛТГЭЛ, МЭДЭЭЛЭЛ) БОЛОН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН
БАРИМТ БИЧИГ ХЭЛЭЛЦЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

*Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл,
Р.Нургүл, Р.Оргилмаа*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Нэг. Парламентаар тайлан (илтгэл, мэдээлэл) хэлэлцдэг дэг

- 1.1. Бүгд Найрамдах Армени Улс
- 1.2. Бүгд Найрамдах Финланд Улс
- 1.3. Бүгд Найрамдах Эстони Улс
- 1.4. Оросын Холбооны Улс

Хоёр. Парламентаас хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тавих хяналт

- 2.1. Бүгд Найрамдах Латви Улс
- 2.2. Бүгд Найрамдах Финланд Улс
- 2.3. Бүгд Найрамдах Эстони Улс
- 2.4. Оросын Холбооны Улс

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Парламентаар тайлан (илтгэл, мэдээлэл) болон хөгжлийн бодлогын баримт бичиг хэлэлцэх эрх зүйн зохицуулалт: бусад орнуудын туршлага” сэдэвт харьцуулсан судалгааны ажлыг Парламентын судалгааны хүрээлэнд гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго

Засгийн газар, төрийн зарим байгууллагуудаас парламентад ирүүлдэг тайлан (илтгэл, мэдээлэл) болон хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдийг хэлэлцэхтэй холбоотой гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын байгууллагуудын судалгааны тайлан, зөвлөмж зэрэгт тулгуурлан мэдээллийг харьцуулан судлах.

Судалгааны хамрах хүрээ

Захиалгын дагуу асуудлыг үндсэн хоёр хэсэгт хуваан авч үзсэн бөгөөд Нэгдүгээр хэсэгт, Парламентаар тайлан (илтгэл, мэдээлэл) хэлэлцдэг дэгийн асуудал, Хоёрдугаар хэсэгт, хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийг парламентаар хэрхэн хэлэлцдэг тухай асуудлыг авч үзсэн болно.

Судалгаанд парламентын засаглалтай 4, ерөнхийлөгчийн засаглалтай 1 орныг хамруулж, эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд асуудлыг судалсан болно. Үүнд:

- Бүгд Найрамдах Армени Улс (БНАрмени Улс);
- Бүгд Найрамдах Латви Улс (БН Латви Улс);
- Бүгд Найрамдах Финланд Улс (БНФинланд Улс);
- Бүгд Найрамдах Эстони Улс (БНЭстони Улс);
- Оросын Холбооны Улс (ОХУ) зэрэг болно.

Түлхүүр үг: Парламентын хяналт, Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайлан, төрийн байгууллагуудын илтгэл, тайлан, мэдээлэл, төлөвлөгөө, тайлан хэлэлцэх, хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, тогтвортой хөгжил

Keywords: *parliament oversight, government report, follow-up and review development policy, Annual reports to parliament by government, budgetary oversight, agenda, Development Planning, Sustainable Development,*

Ключевые слова: *доклады, сообщения и отчеты государственных органов парламентский контроль в сфере бюджетных отношений,*

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Үндсэн хуулиар тогтоосон засаглалын эрх мэдлийн хуваарилалтын хүрээнд Парламент нь Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавих, Засгийн газар болон төрийн зарим байгууллагуудаас үйл ажиллагааны тайлан, илтгэл, мэдээллийг гаргуулан авах, хэлэлцэх, гүйцэтгэлийг хангахыг шаардах эрхтэй бол Засгийн газар нь парламентад ажлаа хариуцан тайлагнах, хуулиар тогтоосон тайлан, илтгэл, мэдээллийг дурдсан хугацанд гаргаж ирүүлэх үүрэгтэй.

1. Парламентаар тайлан (илтгэл, мэдээлэл) хэлэлцдэг дэг

Дэлхийн улс орнуудад засгийн газар болон төрийн зарим байгууллага, тэдгээрийн удирдлагууд үйл ажиллагааны тайлан (илтгэл, мэдээлэл)-гаа тогтмол хугацаанд, ихэнх тохиолдолд жил болгон парламентад ирүүлэх бөгөөд хуульд заасан бол парламентаар тухайн тайланг хэлэлцэж шийдвэр гаргадаг. Тайлан (илтгэл, мэдээлэл) нь зарим парламентад тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны тодорхой хэсгийг мөрдөн шалгах ажиллагааг эхлүүлэх мэдээллийн гол эх сурвалж болдог байна.

2017 онд Олон Улсын Парламентын Холбоо (ОУПХ)-ноос дэлхийн 83 улсын 103 парламентын танхимын хүрээнд хийсэн судалгаанаас¹⁶¹ үзвэл, ихэнх парламентад тайлан ирүүлэх эцсийн хугацаа, түүнийг парламентаар хэлэлцэх дэгийг хууль тогтоомжоор зохицуулсан байдаг.

Парламентад хүргүүлдэг тайлан болон бусад баримт бичиг

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын засгийн газар, төрийн зарим байгууллагаас дараах тайлан, илтгэл, мэдээлэл, мэдэгдэл зэргийг парламентад хүргүүлж байна:

БНАрмени Улсын Үндэсний Ассамблейд –

- улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээлэл болон жилийн тайлан;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн талаарх илтгэл;
- Ерөнхий прокурорын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагаа болон хүний эрх, эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан;
- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Сонгуулийн төв хорооны жилийн үйл ажиллагааны тайлан;
- Телевиз, радиогийн комисс, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан;

БНФинланд Улсын Парламентад –

- Засгийн газрын санхүүгийн тайлан;
- Засгийн газрын мэдэгдэл, тайлан;
- Үндэсний Аудитын газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Финланд банкны (Төв банк) тайлан;

БНЭстони Улсын Рийгикогууд –

- Европын Холбоо (ЕХ)-ны бодлогыг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайлан;
- улсын чухал ач холбогдолтой асуудлууд;
- Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, сайд нарын улс төрийн мэдэгдэл, бусад албан тушаалтны танилцуулга ба тойм;
- Засгийн газар үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;
- улсын төсвийн төсөл, хэрэгжилтийн тайлан;

ОХУ-ын Төрийн Думд –

- Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Төв банкны тэргүүний ОХУ-ын төрийн мөнгө-зээлийн бодлогын үндсэн чиглэлийн хэрэгжилтийн тайлан, илтгэлийг тус тус хүргүүлдэг байна.

Дээрх жагсаалтаас үзвэл, Засгийн газраас гадна Төв банк, Аудитын байгууллагаас тайлан (илтгэл, мэдээлэл)-гаа парламентад хүргүүлдэг нийтлэг туршлага ажиглагдаж байна.

Хяналтын зорилго, механизм нийтлэг байдаг боловч тодорхой сэдэвчилсэн чиглэлүүдээр, тухайлбал, “Тогтвортой хөгжлийн зорилго – 2030” хөтөлбөрийн биелэлт, хүний эрхийн хэрэгжилтэд тогтмол хяналт тавих шаардлагатай байдаг.¹⁶² БНАрмени Улсын холбогдох байгууллагуудаас хүний эрх, эрх чөлөөний болон хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх тайланг Үндэсний Ассамблейд ирүүлж байна.

¹⁶¹ Global Parliamentary report - 2017: Parliamentary oversight - Parliament's power to hold government to account. IPU and UNDP, 2017.

¹⁶² Мөн тэнд.

Төсвийн хяналтын хүрээнд, дэлхийн олон орны парламентаас засгийн газрын төсвийн орлого бүрдүүлэлт, зарцуулалтыг хянах, тэргүүлэх салбарыг тодорхойлох, төсвийн хуваарилалт олон нийтийн эрэлт хэрэгцээнд нийцэж байгаа эсэхийг хянах боломжоо ашиглахыг ОУПХ-ноос зөвлөдөг.¹⁶³ *БНАрмени Улсын* Үндэсний Ассамблей нь улсын төсвийн жилийн тайлангаас гадна түүний гүйцэтгэлийн явцад тогтмол хяналт тавьж ажилладаг бол *ОХУ-ын Төрийн Думд* төсөвт тавих хяналтыг урьдчилсан, явцын болон эцсийн гэсэн 3 үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байна.

Парламентаар тайлан болон бусад баримт бичгийг хэлэлцдэг дээ

Парламентын гишүүд Засгийн газрын үйл ажиллагаа, бодлогын хэрэгжилтийн үр дүнгийн талаар нээлттэй хэлэлцэж, санал шүүмж, асуулт хариулт, хэлэлцүүлэг өрнүүлэх замаар асуудлыг олон нийтийн анхаарлын төвд оруулах боломжтой байдаг.¹⁶⁴

БНАрмени Улсад Засгийн газраас улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг Үндэсний Ассамблейд өргөн барихтай зэрэгцэж Төв банкнаас уг тайланд хийсэн дүгнэлтээ 5 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор өргөн барина. Харин Аудитын танхим нь ийнхүү өргөн мэдүүлснээс хойш 1 сарын дотор улсын төсвийн гүйцэтгэлийн талаарх өөрийн дүгнэлтээ Үндэсний Ассамблейд хүргүүлдэг.

Уг тайлангийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийг Байнгын хороодоор хийх ба хуралдаанд Засгийн газрын гишүүд, Ерөнхий сайдын эрх олгосон албан тушаалтан, хуваарьт орсон бусад албан хаагчид оролцоно. Үндэсний Ассамблейн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх үед Засгийн газрын 3 хүртэл төлөөлөгч үндсэн илтгэлийг, Төв банкны дарга, Аудитын танхимын дарга, үндсэн болон бусад Байнгын хорооны гишүүд хавсралт илтгэлийг тус тус тавина. Хэлэлцүүлгийн үеэр фракцын төлөөлөл үг хэлнэ.

БНФинланд Улсад Парламентын гишүүн бус Засгийн газрын гишүүн нь нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт байлцах/оролцох эрхтэй. Мөн Парламентын омбудсмен, Хууль зүйн канцлерын ажлын тайлан хийгээд тэдний санаачилсан аливаа асуудлыг хэлэлцэж байгаа тохиолдолд тэд нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт байлцаж/оролцож болно.

Тус улсын Парламентын дэгийн тухай хуулийн 50 дугаар зүйлд “...Парламентаас томилогдсон байгууллагын тайланг тавих дарга, эсхүл тухайн байгууллагаас томилогдсон төлөөлөгчид үг хэлэх зөвшөөрөл өгнө...” гэснээс үзвэл, тухайн байгууллагын тайланг хэлэлцэхэд дээрх албан тушаалтнууд нэгдсэн хуралдаанд оролцдог байна.

БНЭстони Улсын Рийгикогугийн нэгдсэн хуралдаанаар Засгийн газраас тайлан, мэдэгдэл, үйл ажиллагааны тайлан болон бусад баримт бичгийг хэлэлцэх үеэр Ерөнхий сайд, холбогдох бусад албан тушаалтнууд оролцоно. Тус улсын онцлог нь нэгдсэн хуралдаанаар Рийгикогугийн гишүүн бүр асуулт асууж болно.

ОХУ-ын Төрийн Думд Засгийн газрын төлөөлөгчдийн тайлан, илтгэлийг сонсох үед Засгийн газрын төлөөлөгчид болон холбогдох албан тушаалтнууд байлцана, Аудитын танхимын тухайн чиглэлийн асуудлыг хариуцсан албан тушаалтан илтгэл тавих бөгөөд энэ үед үндэсний хөтөлбөрийн батлагдсан зорилтот үзүүлэлтүүдийг хангасан эсэх, тухай арга хэмжээнд зарцуулсан төсвийн хөрөнгийн үр ашиг ямар байгаа талаарх асуудлыг заавал хэлэлцэнэ.

Судалгаанаас үзвэл, парламентын нэгдсэн хуралдаанаар засгийн газрын үйл ажиллагааны болон улсын төсвийн талаарх хэлэлцүүлэгт улс төрийн намын бүлгүүд буюу фракцуудын төлөөлөгд асуулт асуух, үг хэлэх боломжийг хуулиар олгосон байдаг. Тухайлбал, ОХУ-ын Төрийн Думын хэлэлцүүлэгт фракцуудын төлөөлөгчдөд үг хэлэх “давуу” эрхийг олгожээ.

Төсвийн хяналтыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх парламентын нэгж

Парламентаас төсвийн хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхдээ дүн шинжилгээний чадавхаа бэхжүүлэхэд анхаарч Төсвийн шинжилгээний албыг дотоод бүтэцдээ байгуулахыг ОУПХ-ноос

¹⁶³ Мөн тэнд.

¹⁶⁴ Мөн тэнд.

зөвлөдөг.¹⁶⁵ *БНАрмени Улсад* Үндэсний Ассамблейн хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, Үндэсний Ассамблейн гишүүд, Байнгын хороо, фракцуудад мэргэжлийн туслалцаа, мэдээлэл өгөх үүрэг бүхий Төсвийн товчоо ажилладаг. Тус товчоо нь хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд Санхүү, зээл, төсвийн байнгын хороо түүний үйл ажиллагааны ерөнхий удирдлага, хяналтыг хэрэгжүүлж байна. Төсвийн товчооны чиг үүргээс заримыг нь дурдвал:

- улсын төсвийн баримт бичгүүдийг орлого, зардлаар нь, салбар болон хөтөлбөрөөр нь, орлогыг эх үүсвэрээр нь танилцуулсан лавлагаа, мэдээлэл бэлтгэх;
- тухайн жилийн улсын төсвийн тухай хуулийн хавсралтуудад нарийвчилсан хяналтыг цахим хэлбэрээр хэрэгжүүлэх;
- Үндэсний Ассамблей дахь төрийн санхүүгийн чиглэлээр мэргэжлийн чадавхыг тасралтгүй хөгжүүлэх.

Парламентын төсвийн талаарх хараат бус мэдээлэл, шинжилгээгээр хангах бие даасан нэгж Австри, АНУ, Бельги, Гүрж, Канад, Нидерланд, Өмнөд Солонгос, Унгар, Швед зэрэг орнуудад ажиллаж байна.¹⁶⁶

2.Парламентаас хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт тавих хяналт

2013 онд Европын парламентын судалгаа, баримтжуулалтын төвөөс хийсэн санал асуулгын судалгаанд¹⁶⁷ стратегийн баримт бичгүүдийг боловсруулж батлахад Европын орнуудын парламентын гүйцэтгэх үүрэг, хэрэгжүүлж буй практик туршлагыг судалсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан 22 орноос стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үр дүнгийн талаар **тогтмол** 11 улс, **шаардлагатай тохиолдолд** 9 улсын засгийн газар нь парламентад тайлагнадаг байна. Түүний хэрэгжилтэд парламент хяналт тавих санал, санаачилгыг **байнгын хорооноос** (12 улс), **нэгдсэн хуралдаанаар** (6 улс), **засгийн газраас** (3 улс), **парламентын гишүүн** (4 улс) гаргадаг бол зарим оронд **тайлагнах шаардлагыг хууль, эрх зүйн актаар тогтоосон** (12 улс) байна.

Стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд тавих парламентын хяналтыг 17 улсад **байнгын хороо**, 15 улсад **парламент** өөрөө, 4 улсад **парламентын гишүүн**, 2 улсад парламент дахь намын бүлгүүд буюу фракцууд хэрэгжүүлж байна.

Парламентын хяналтыг дараах хэлбэрээр хэрэгжүүлэх нь түгээмэл байна. Үүнд:

- хэрэгжилтийн явцын тайланг засгийн газраас ирүүлж, парламентад холбогдох байнгын хороогоор хэлэлцүүлж, тайлангийн талаарх санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанд оруулж хэлэлцүүлэх;
- холбогдох байнгын хороонд “нээлттэй хэлэлцүүлэг” зохион байгуулж, байнгын хорооны хуралдаанаас гарсан санал, зөвлөмжөө засгийн газарт хүргүүлэх;
- нээлттэй сонсгол зохион байгуулах;
- эсхүл аман болон бичгийн асуулт зэрэг парламентын уламжлалт хяналтын механизмаар хэрэгжүүлэх.

ОХУ-ын Төрийн Думын Байнгын хороод хөгжлийн хөтөлбөр, төсөв, татвар, гааль-тарифын бодлогын үндсэн чиглэл болон төсвийн урт хугацааны төсөөллийн төслүүдийг хэлэлцсэн тухай дүгнэлт гаргах, төслүүдтэй холбогдуулан парламентын сонсгол зохион байгуулахыг санаачлах эрхтэй.

¹⁶⁵ Мөн тэнд.

¹⁶⁶ Төсвийн дүн шинжилгээ, хяналтын чиг үүрэг бүхий парламент дахь бүтцийн нэгжүүд, тэдгээрийн үйл ажиллагааны талаарх харьцуулсан судалгаа. СТ-11/209. УИХ-ын Тамгын Газрын Судалгааны Төв.

¹⁶⁷ Анализ результатов исследования ЕЦПИД «Парламентский контроль за ходом реализации стратегий». Аналитический вестник № 24 (508). Аналитическое управление Аппарата Совета Федерации, Европейский центр парламентских исследований и документации.
<http://council.gov.ru/media/files/41d4b55080c69479d056.pdf>

БНЛатви Улсын Парламентын **Тогтвортой хөгжлийн байнгын хороо** нь үндэсний стратегийн төлөвлөлт, түүний зохион байгуулалт, хөгжил дэвшлийг Сеймээр хянах тогтолцоог бий болгох гэсэн эрхэм зорилготой ажилладаг байна. Стратегийн төлөвлөлтөд хамрагдсан төрийн, хувийн хэвшлийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах, оролцогч талуудын хийсэн судалгаа, олон улсын шилдэг туршлагад үндэслэн Байнгын хороо нь бодлогын саналуудыг хянах, эцэслэхэд олон нийт санал бодлоо илэрхийлэх боломжоор хангадаг.

БНФинланд Улсын туршлагаас үзвэл, Засгийн газар нь өөрийн бүрэн эрхийн хугацаанд Парламентад суудалтай намын төлөөллүүд, яамдын төлөөлөл хийгээд холбогдох бусад төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудын төлөөллүүдээс бүрдсэн хөгжлийн бодлогын асуудлаар зөвлөх үүрэг бүхий байнгын ажиллагаатай **Хөгжлийн бодлогын хороог** байгуулан ажиллуулж байна. Засгийн газрын тогтоолоор байгуулсан тус хорооны үйл ажиллагааны үндсэн зорилтод, Финланд Улсын хөгжлийн бодлого, тус улсын олон улсад амласан амлалтуудын хэрэгжилтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийх болон Засгийн газарт хөгжлийн бодлогыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх талаарх зөвлөмжийг өгөх зэрэг багтдаг байна.

БНЭстони Улсад Рийгикогугийн канцлерийн бүтцэд хөгжлийн урт хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн уялдаа холбоо, төлөвлөлтийг боловсруулж, хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх чиг үүрэгтэй **Хөгжлийн хяналтын төв** гэсэн бие даасан байгууллага бөгөөд Эдийн засгийн байнгын хороонд жил бүр үйл ажиллагаа, судалгааны тайлангаа танилцуулж, шаардлагатай бол Рийгикогуд тайлангаа хэлэлцүүлдэг байна. Тус төв нь нийгмийн олон жилийн хөгжилд дүн шинжилгээ хийх, шинэ чиг хандлагыг нээн илрүүлэхэд чиглэсэн төрөл бүрийн сэдвээр судалгааны төслүүдийг хэрэгжүүлж, олон янзын боломжит хөгжүүлэлтүүд дээр үндэслэн хөгжлийн хувилбаруудыг боловсруулдаг байна. Судалгааны төслүүдийн хувьд өнөөгийн нөхцөл байдлын зураглалыг гаргаж, одоо байгаа судалгааны үр дүнг системчилж, шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт судалгаа хийдэг. Эцсийн шатанд 2030 он хүртэлх хувилбаруудыг бий болгож, бодлого боловсруулагчдын шийдвэр гаргах байр суурийг тодорхойлж өгнө.

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

НЭГ. ПАРЛАМЕНТААР ТАЙЛАН (ИЛТГЭЛ, МЭДЭЭЛЭЛ) ХЭЛЭЛЦДЭГ ДЭГ

Дэлхийн улс орнуудад Засгийн газар болон төрийн зарим байгууллага, тэдгээрийн удирдлагууд парламентын өмнө ажлаа шууд хариуцан тайлагнахыг хуулиар тогтоосон байдаг. Тэдгээр байгууллага, албан тушаалтнууд үйл ажиллагааны тайлан (илтгэл, мэдээлэл)-гаа тогтмол хугацаанд (ихэнх тохиолдолд жил болгон) парламентад хүргүүлэх бөгөөд хуульд заасан бол парламентаар тухайн тайланг хэлэлцэн шийдвэр гаргадаг.

2017 онд Олон Улсын Парламентын Холбоо (ОУПХ)-ноос дэлхийн 83 улсын 103 парламентын танхимын хүрээнд хийсэн судалгаанаас¹⁶⁸ үзвэл, нийт танхимын 65 орчим хувь нь засгийн газар, төрийн зарим байгууллагуудаас жилийн тайланг хүлээж авдаг байна. Тайланд нь тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны болон санхүүгийн үр дүн, тэдгээрийн үнэлгээ зэргийг багтаасан байдаг.

Засгийн газар, төрийн зарим байгууллагаас парламентад ирүүлдэг тайлан (илтгэл, мэдээлэл) нь парламентын гишүүдэд мэдээллийн чухал эх сурвалж болдог. Тухайлбал, зарим парламентад мөрдөн шалгах ажиллагаа (an inquiry)-г эхлүүлэх мэдээллийн гол эх сурвалж болдог байна. Энэ тохиолдолд тайланг холбогдох хороонд автоматаар шилжүүлэх (automatically referred) бөгөөд тус хороо тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны тодорхой хэсгийг мөрдөн шалгах аж.

¹⁶⁸ Global Parliamentary report - 2017: Parliamentary oversight - Parliament's power to hold government to account. IPU and UNDP, 2017. 33-34 дэх тал.

ОУПХ-ны судалгаанд хамрагдсан нийт парламентын 3/4 нь засгийн газар, төрийн зарим байгууллагуудаас жилийн тайланг ирүүлэх эцсийн хугацааг хууль тогтоомжоор тогтоож өгсөн байдаг. Тайлан хүлээн авч байгаа нийт парламентын 70 орчим хувь нь тайланг парламентаар хэлэлцэх тодорхой дэгтэй байдаг.

Практик дээр парламентуудад байгууллагуудын тайлантай холбоотой хэд хэдэн бэрхшээлтэй асуудал гардаг. Тухайлбал, тайланг тогтоосон хугацаанаас хоцроож ирүүлэх, эсхүл тайланд холбогдох асуудлуудыг бүрэн гүйцэд тайлагнасан боловч бичвэрийн хувьд тодорхой бус байдаг тул парламентын зүгээс засгийн газартаа хариуцлага тооцоход хүндрэл үүсдэг байна. Түүнчлэн парламентын гишүүд тайлангаас мэдээлэл авах хэрэгцээ, шаардлага үүсэхэд тухайн тайлан нь хэт том хэмжээтэй, мэргэжлийн үг, хэллэг ихээр ашигласан байдаг. Гэтэл энгийн, ойлгомжтой тайлагнах нь зөвхөн парламентын гишүүдэд төдийгүй иргэдэд ч ойлгоход хялбар байх болно. Мөн байгууллагууд тайлангаа жендэрийн мэдрэмжтэй гаргах нь парламентын гишүүдэд бодлогыг үр нөлөөтэй тодорхойлох боломжийг олгох аж.

Зураг 1. Засгийн газрын харьяа байгууллагуудаас парламентад жилийн тайлангаа хүргүүлдэг байдал

Эх сурвалж: IPU/UNDP Questionnaire for Parliaments, 2016.
(Асуулгад парламентын 203 танхим оролцсон)

1.1.БҮГД НАЙРАМДАХ АРМЕНИ УЛС

Бүгд Найрамдах Армени Улс (БНАрмени Улс) нь парламентын засаглалтай бөгөөд Үндэсний Ассамблей нь нэг танхимтай. Тус улсад парламентын хяналттай холбоотой харилцааг Үндэсний Ассамблейн регламентын¹⁶⁹ 5 дугаар хэсэгт зохицуулсан байна.

Энэ хуульд зааснаар парламентын хяналтын хүрээнд төрийн байгууллагуудын дараах тайлан, мэдээлэл, илтгэлийг хэлэлцүүлнэ. Үүнд:

- улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээлэл болон жилийн тайлан;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн талаарх илтгэл;
- Ерөнхий прокурорын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Хүний эрхийн хамгаалагчийн үйл ажиллагаа болон хүний эрх, эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан;
- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Сонгуулийн төв хорооны жилийн үйл ажиллагааны тайлан;
- Телевиз, радиогийн комисс, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан зэрэг орно.

¹⁶⁹ Конституционный закон Республики Армения - Регламент Национального Собрания. Принят 16.12.2016. (С изменениями по 22 июня 2020 года) <http://www.parliament.am/parliament.php?id=bylaw&lang=rus>

Эдгээрээс улсын төсвийн гүйцэтгэлийн тайлангийн талаар Үндэсний Ассамблейн регламентын 24 дүгээр бүлэгт, бусад илтгэл, тайлангийн талаар энэ хуулийн 26 дугаар бүлэгт тус тус хуульчилсан байна.

1.1.1. Улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээлэл, тайлан

БНАрмени Улсын Үндсэн хуулийн¹⁷⁰ “Улсын төсвийн гүйцэтгэлд хяналт тавих” гэсэн 111 дүгээр зүйлд “Үндэсний Ассамблей нь улсын төсөв болон гадаад улс, олон улсын байгууллагаас авсан зээл, буцалтгүй тусламжийн зарцуулалтад хяналтыг хэрэгжүүлнэ.” хэмээн заасан байна.

Үндэсний Ассамблейн регламентын 114, 115 дугаар зүйлд улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээллийн талаар, энэ регламентын 116, 117, 118 дугаар зүйлд улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайлангийн талаар тус тус зохицуулсан байна.

Засгийн газар улсын төсвийн явцын тайланг улирал бүр ирүүлэх бол улсын төсвийн жилийн тайланг дараа жилийн 5 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Үндэсний Ассамблейд өргөн мэдүүлнэ.

а) Улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээлэл

Улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээллийг **Засгийн газраас** жилд 4 удаа буюу тухайн улирал дууссанаас хойш 40 хоногийн дотор Үндэсний Ассамблейд ирүүлэх үүрэгтэй. Үүнтэй хамт БНАрмени Улсын гадаад улс, олон улсын байгууллагаас авсан зээл, буцалтгүй тусламж, тэдгээрийн зарцуулалтын мэдээллийг ирүүлнэ. Үндэсний Ассамблейн холбогдох Байнгын хороогоор улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээллийг хэлэлцэнэ.

Аудитын танхимын тухай хуулийн 26.4-т зааснаар **Аудитын танхим** нь Засгийн газрын улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын мэдээлэлд хийсэн дүгнэлтээ тухайн улирал дууссанаас хойш 4 сарын дотор Үндэсний Ассамблейд танилцуулна. Уг дүгнэлтийг холбогдох Байнгын хорооны, эсхүл бусад Байнгын хороотой хамтарсан хуралдаанаар хэлэлцэнэ. (§115.2)

б) Улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайлан

Засгийн газар улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг, **Төв банк** уг тайланд хийсэн дүгнэлтээ дараа жилийн 5 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Үндэсний Ассамблейд тус тус өргөн мэдүүлдэг.

Харин **Аудитын танхим** нь улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг Үндэсний Ассамблейд ийнхүү өргөн мэдүүлснээс хойш 1 сарын дотор улсын төсвийн гүйцэтгэлийн талаарх өөрийн дүгнэлтээ Үндэсний Ассамблейд хүргүүлнэ.

Үндсэн хуулийн 111 дүгээр зүйлд “Үндэсний Ассамблей нь Аудитын танхимын дүгнэлтийг үндэслэн Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг хэлэлцэж, тогтоол гаргана.” хэмээн заасан байна.

Үндэсний Ассамблейн Байнгын хороодоор улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайлангийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийг хийж, нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж батлахдаа дараах дэгийн дагуу явуулна:

- Байнгын хороодоор урьдчилсан хэлэлцүүлэг хийх үйл явц –
 - Үндэсний Ассамблейн дарга улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг өргөн мэдүүлснээс хойш ажлын 2 хоногийн дотор Ерөнхий сайдтай зөвшилцөн үндсэн болон бусад Байнгын хороодын, мөн шаардлагатай бол Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар урьдчилан хэлэлцүүлэх хуваарийг гарган Зөвлөлөөр батлуулна.
 - Уг Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд Үндэсний Ассамблейн дарга, дэд дарга, бүлгийн болон

¹⁷⁰ Конституция Республики Армения с изменениями. Принят 06.12.2015.
<http://www.parliament.am/parliament.php?lang=rus&id=constitution>

- Байнгын хороодын дарга нар орохыг Үндэсний Ассамблейн дэгийн тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд заасан байна;
- Байнгын хороодын хэлэлцүүлэгт Засгийн газрын гишүүд, Ерөнхий сайдын эрх олгосон албан тушаалтан, хуваарьт орсон бусад албан хаагчид оролцоно;
 - хэрэв улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар хэлэлцсэн бол хамтарсан санал, дүгнэлт гаргаж нэгдсэн хуралдаанд танилцуулна;
 - үндсэн Байнгын хорооны хуралдаанаар урьдчилсан хэлэлцүүлгийг хийж, санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ.
- Үндэсний Ассамблейн хуралдаанаар хэлэлцэх үйл явц -
 - Засгийн газрын 3 хүртэл төлөөлөгч 30 хүртэл минутад **үндсэн илтгэлийг** тавьж болно;
 - Ижил хугацаанд **хавсралт илтгэлийг** дараах хүмүүс тавина:
 - Төв банкны дарга-тайланд хийсэн Төв банкны дүгнэлтийг танилцуулна;
 - Аудитын танхимын дарга - тайланд хийсэн Аудитын танхимын дүгнэлтийг танилцуулна;
 - үндсэн Байнгын хорооны гишүүн - уг тайланг батлах, эсхүл татгалзах тухай Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг танилцуулна;
 - холбогдох Байнгын хорооны гишүүн - улсын төсвийн зардлын гүйцэтгэлийн жилийн тайлан дахь төрийн болон албаны нууцад хамааралтай зардлын хууль ёсны ба хүчин төгөлдөр байдлын талаарх Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг танилцуулна;
 - бусад Байнгын хороод тус бүрийн нэг гишүүн - тайлангийн талаарх санал, дүгнэлтээ танилцуулна;
 - Ерөнхий сайдын санал болгосноор Засгийн газрын гишүүд болон хотын захирагчид 7 удаа ээлжит бус үг хэлнэ (дараалалд ороогүй);
 - фракцын гишүүд үг хэлнэ;
 - Ерөнхий сайд, эсхүл Засгийн газраас эрх олгосон улсын санхүүгийн удирдлага хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дарга 30 хүртэл минут үг хэлнэ;
 - улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг батлах тухай Үндэсний Ассамблейн тогтоолын төслөөр санал хураана;
 - Үндэсний Ассамблейн дээрх тогтоол батлагдвал улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайлан батлагдсанд тооцно.

в) Төсвийн товчоо

БНАрмени Улсын Үндсэн хууль болон Үндэсний Ассамблейн регламентад заасан Үндэсний Ассамблейн хяналтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, Үндэсний Ассамблейн гишүүд, Байнгын хороо, фракцуудад мэргэжлийн туслалцаа, мэдээлэл өгөх үүрэг бүхий **Төсвийн товчоо** (Бюджетное бюро) ажилладаг.

Хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулах Төсвийн товчооны үйл ажиллагааны ерөнхий удирдлага, хяналтыг эрх бүхий Байнгын хороо буюу Санхүү, зээл, төсвийн байнгын хороо хэрэгжүүлэхийг Үндэсний Ассамблейн регламентын 163 дугаар зүйлд заасан байна.

Төсвийн товчоо нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:¹⁷¹

- улсын төсвийн төсөлд тусгагдсан төсвийн орлого, зардлын талаар, мөн төсвийн төслийг салбараар болон хөтөлбөрөөр танилцуулсан лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх;
- улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явц, жилийн тайлангийн талаар, мөн гүйцэтгэлийг салбараар болон хөтөлбөрөөр танилцуулсан лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх;

¹⁷¹ БНАрмени Улсын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас:
http://www.parliament.am/budget_office.php?sel=about&action=functions&lang=rus

- улсын төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналыг боловсруулахад тооцоо хийж туслалцаа үзүүлэх, улсын төсвийн төслийн зардлын ангилал, хүснэгтийн дугаараар мэдээлэл өгөх;
- улсын төсвийн гүйцэтгэлийн явцын талаар мэдээлэл өгөх. Үүний тулд Төсвийн товчоо нь тухайн жилийн улсын төсвийн тухай хуулийн хавсралтуудад нарийвчилсан хяналтыг цахим хэлбэрээр хэрэгжүүлдэг. Тодруулбал, улсын төсвийн орлогыг татвар, хураамж, албан ёсны буцалтгүй тусламж болон бусад орлогод, улсын төсвийн зарлага санхүүгийн бус хөрөнгөөр хийсэн үйл ажиллагаанд болон улсын төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх эх үүсвэрт цахим хэлбэрээр хяналт тавьдаг;
- улсын төсвийн орлого, зарлага, түүний дотор төсвийн бус хөрөнгө, улсын төсвийн алдагдал / ашгийн талаар лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх;
- нийгэм, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт, улсын өр, мөн гадаад улс, олон улсын байгууллагуудын туслалцаатайгаар тус улсад хэрэгжүүлж буй зээлийн хөтөлбөр (үүнд, гадаад улс, олон улсын байгууллага, бусад хүмүүсээс БНАрмени Улсад олгох зээлийн үйлчилгээ үзүүлэх, улсын төсөв нөлөөлөх байдлыг оруулна) лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх;
- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлангийн лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх;
- хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд, мөн түүнийг боловсронгуй болгоход Байнгын хороодод туслалцаа үзүүлэх;
- Үндэсний Ассамблей дахь төрийн санхүүгийн чиглэлээр мэргэжлийн чадавхыг тасралтгүй хөгжүүлэх (үүнд, хөтөлбөрийн төсөв боловсруулах талаар семинар зохион байгуулах).

Төсвийн товчоо нь улсын төсвийн төсөл, улсын төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг хүлээн авснаас хойш ажлын 10 хоногийн дотор, харин төсвийн гүйцэтгэлийн явцын тайланг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 хоногийн дотор холбогдох лавлагаа мэдээллийг боловсруулан Санхүү, зээл, төсвийн байнгын хороонд хүргүүлэх үүрэгтэй.

Төсвийн товчоо нь ажлаа Санхүү, зээл, төсвийн байнгын хороонд хариуцан тайлагнах (улирал, жилээр) ба түүний жилийн тайланг Үндэсний Ассамблейн цахим хуудсанд байршуулдаг байна.

1.1.2.Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн талаарх илтгэл болон төрийн зарим байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны тайлангууд

Үндэсний Ассамблейн регламентын 126 дугаар зүйлд зааснаар уг регламент болон Үйл ажиллагааны регламентын ¹⁷² дагуу төрийн байгууллагуудын илтгэл, мэдээлэл, тайланг Үндэсний Ассамблейд танилцуулах, тайлагнах ерөнхий журмыг дараах байдлаар зохицуулжээ:

- холбогдох илтгэл, мэдээлэл, тайланг Үндэсний Ассамблейд танилцуулснаас хойш холбогдох Байнгын хороо 1 сарын дотор хэлэлцэнэ (ямар нэг баримт бичиг хүлээн авахгүйгээр);
- Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцсэнээс хойш буюу Зөвлөлийн тогтоосон өдрөөс хойш хоёр сарын дотор нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэнэ.

Үндэсний Ассамблейн регламентын 126 дугаар зүйлийн 126.3 дахь хэсэгт заасны дагуу төрийн байгууллагуудын илтгэл, мэдээлэл, тайланг Үндэсний Ассамблейн хуралдаанаар дараах журмаар хэлэлцэнэ:

- Үндэсний Ассамблейд асуудлыг хэлэлцүүлэхээр оруулах эрх бүхий албан тушаалтан үндсэн илтгэлээ 30 хүртэлх минутад тавьсны дараа гишүүдийн асуултад хариулна;
- энэ үед хууль тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол хавсралт илтгэл тавигдахгүй;
- хэлэлцүүлэг явагдана;

¹⁷² Постановление Национального Собрания Республики Армения “Об утверждении рабочего регламента Национального Собрания Республики Армения” (Рабочий регламент). Принят 16.12.2016 (С изменениями по 12 апреля 2018 года). <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=5744&lang=rus>

- төгсгөлийн илтгэлийг 15 хүртэлх минутад хийсний дараа үндсэн болон хавсралт илтгэгчид мөн хугацаанд илтгэлээ тавина.

а) Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн талаарх илтгэл (§127)

БНАрмени Улсын Засгийн газар үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайлангаа жил бүрийн 3 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Үндэсний Ассамблейд өргөн мэдүүлнэ.

Илтгэлийг Үндэсний Ассамблейн регламентын 126 дугаар зүйлийн 126.3 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу Үндэсний Ассамблейн хуралдаанаар хэлэлцэхдээ дараах ялгаатай байна. Үүнд:

- Ерөнхий сайд илтгэлээ 1 хүртэлх цагт танилцуулна;
- бүх Байнгын хороог төлөөлж тус бүр нэг гишүүн, мөн Ерөнхий сайдын санал болгосноор Засгийн газрын 3 гишүүн хавсарсан илтгэл тавина;
- Ерөнхий сайд төгсгөлийн илтгэлээ 30 хүртэлх минутад тавина.

б) Төрийн зарим байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны тайлангууд

Үндэсний Ассамблейгаар дор дурдсан төрийн зарим байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны тайлангуудыг (Хүснэгт 1) Үндэсний Ассамблейн регламентын 126 дугаар зүйлийн 126.3 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу хэлэлцэнэ.

Хүснэгт 1. Төрийн зарим байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны тайлангууд

№	Тайлангийн нэр (Үндэсний Ассамблейн регламентын заалт)	Тайланг Үндэсний Ассамблейд хүргүүлэх огноо	Ялгаатай зохицуулалт
1.	Ерөнхий прокурорын үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§128)	жил бүрийн 4-р сарын 01-ний өдрийн дотор	-
2.	Хүний эрхийн хамгаалагчийн үйл ажиллагаа болон хүний эрх, эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан (§129)	жил бүрийн 4-р сарын 01-ний өдрийн дотор	-
3.	Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§130)	жил бүрийн 6-р сарын 01-ний өдрийн дотор	-
4.	Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§131)	(Үндэсний Ассамблейн регламентад заагаагүй)	<ul style="list-style-type: none"> • Тайланд тавигдах шаардлагыг БНАрмени Улсын Төв банкны тухай хуулиар зохицуулсан. • Засгийн газрын төлөөлөгч хамтарсан илтгэл тавьж болно.
5.	Сонгуулийн төв хорооны үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§132)	<ul style="list-style-type: none"> • хоёр жил тутам 4-р сарын 01-ний өдрийн дотор • Үндэсний Ассамблейн сонгуулиас хойш 01 сарын дотор 	<ul style="list-style-type: none"> • Сонгуулийн төв хорооны даргын санал болгосноор Үндэсний Ассамблейн хамгийн ойрын хугацаанд (ирүүлснээс хойш) болох ээлжит хуралдаанаар хэлэлцэнэ.
6.	Телевиз, радиогийн комисс, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан (§133)	жил бүрийн 4-р сарын 01-ний өдрийн дотор	-

1.2.БҮГД НАЙРАМДАХ ФИНЛАНД УЛС

Бүгд Найрамдах Финланд Улс (БНФинланд Улс) нь парламентын засаглалтай Бүгд Найрамдах Улс бөгөөд нэг танхим бүхий Парламенттай. Тус улсад парламентын хяналтыг Үндсэн хууль¹⁷³, Парламентын дэгийн тухай хуулиар¹⁷⁴ тус тус зохицуулж байна.

Парламентын дэгийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд “Спикер парламентаар хэлэлцэх **Засгийн газрын санал, мэдээлэл, мэдэгдэл, тайлан, жилийн тайлан, тушаал, тогтоол**, эсхүл бусад **дэд актууд** болон **иргэний санаачилгыг** нэгдсэн чуулганд зарлана.” хэмээн заажээ.”¹⁷⁵

1.2.1.Засгийн газрын үйл ажиллагаанд тавих хяналт

Засгийн газрын үйл ажиллагаанд дараах субъектүүд хяналт тавина:

- Парламентын Аудитын хороо;
- Хууль зүйн канцлер;
- Парламентын омбудсмен;
- Үндэсний Аудитын газар;

Эдгээр байгууллага, албан тушаалтнууд болон Парламентаас шууд томилогддог албан тушаалтнуудын үйл ажиллагааны **тайланг** Парламентаар хэлэлцэнэ.

а) Парламентын Аудитын хорооны хяналт

Парламентын байнгын ажиллагаатай тусгай хороодын нэг болох Аудитын хороо нь Засгийн газрын санхүүгийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьна.

Аудитын хороо нь дараах баримт бичгийг хянан шалгах ба хянан шалгах, Парламентаар хэлэлцүүлэх асуудлаа сонгон шийдвэрлэх эрхтэй:

- Засгийн газрын санхүүгийн тайлан;
- Үндэсний Аудитын газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан;
- Парламентын аудиторудын тайлан;
- холбогдох бусад баримт бичиг.

б) Парламентын хууль зүйн хяналт

Ерөнхийлөгчийн томилдог Хууль зүйн канцлер болон Парламентаас сонгогддог Парламентын омбудсмен нар Парламентын хуулийн хяналтыг тавьдаг хамгийн дээд албан тушаалтнууд юм.

Парламентын хуулийн хяналт нь Засгийн газрын гишүүдийн үйл ажиллагаанд анхаарал хандуулж ажиллах бөгөөд тэдний албан үүргээ хуулийн хүрээнд гүйцэтгэж байгаа эсэхэд хяналт тавина. Хэрэв Парламентаас сайд албан үүргээ гүйцэтгэхдээ хууль зөрчсөн гэж үзвэл тухайн сайдтай хариуцлага тооцох шийдвэрийг гаргана.

Хууль зүйн канцлер болон Парламентын омбудсмен нар ижил асуудлыг нэг дор шалгахгүй. Тэд үйл ажиллагаагаа ижил түвшинд, тусдаа хэрэгжүүлэх бөгөөд нэг нэгнийхээ үйл ажиллагаанд оролцдоггүй.

Хууль зүйн канцлер нь Засгийн газартай холбоотой ажиллах бөгөөд Засгийн газар, яамд болон Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчийн хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа хийгээд шийдвэрүүд нь хуульд нийцэж байгаа эсэхэд хяналт тавина.

Засгийн газрын үйл ажиллагаа, шийдвэр нь хууль ёсны эсэхэд хяналт тавьж, урт хугацаанд гарах үр дүнг нь тооцож ажиллах нь Хууль зүйн канцлерын хүлээсэн хамгийн чухал үүргүүдийн нэг юм. Түүнчлэн Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газар болон яамдаас хүсэлт тавьсан тохиолдолд Хууль зүйн канцлер хуулийн асуудлаар мэдээлэл өгөх үүрэгтэй. Тэрээр бичгээр ирүүлсэн гомдлын дагуу, мөн өөрийн санаачилгаар тодорхой асуудлаар хяналт, шалгалт явуулдаг.

¹⁷³ Constitution of Finland (1999) - https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011?lang=en

¹⁷⁴ Parliament's Rules of Procedure. “Бүгд Найрамдах Финланд Улсын Парламентын хуралдааны дэг” товхимол 2019.

Үндсэн хуулийн 108 дугаар зүйлд заасны дагуу Хууль зүйн канцлер нь Парламент болон Засгийн газарт үйл ажиллагааны жилийн тайлангаа хүргүүлдэг байна.

Парламентын омбудсмен нь Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, яамд болон төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа, шийдвэр нь хууль ёсны эсэхэд хяналт тавьж ажиллана. Тэрээр Парламентаас хараат бусаар, аль нэг талыг баримтлалгүйгээр хяналтын үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлнэ.

Үндсэн хуулийн 109 дүгээр зүйл, Парламентын дэгийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд тус тус заасны дагуу Омбудсмен жил бүр тайлангаа Парламентад хүргүүлэх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд тусгай тайланг ямар ч үед Парламентад хүргүүлж болно.

1.2.2. Парламентад тайлангаа хүргүүлдэг байгууллагууд

а) Засгийн газрын мэдэгдэл, тайлан

Үндсэн хуулийн 44, 46 дугаар зүйл, Парламентын дэгийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд тус тус зааснаар Засгийн газар нь мэдэгдэл, тайлангаа Парламентад хүргүүлэн нэгдсэн чуулганаар хэлэлцүүлнэ.

Засгийн газар нь үйл ажиллагааны болон Парламентаас баталсан хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, түүнчлэн Засгийн газрын санхүүжилтийн зарцуулалт нь төсөвтэйгөө нийцэж байгаа эсэх талаар гаргасан жилийн тайлангаа Парламентад хүргүүлэх үүрэгтэй. Тус тайланг Байнгын хороогоор хэлэлцсэний дараа Парламентын нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэнэ.

б) Финланд банкны тайлан

Үндсэн хуулийн 91 дүгээр зүйл, Парламентын дэгийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд тус тус заасны дагуу Парламент нь Финланд банкны үйл ажиллагаанд хяналт тавина.

Парламентын бүрэн эрхийн хугацаа бүрт Парламентаас Финланд банкны болон Парламентын мэдэлд байх санг удирдах 9 захирлыг томилно. Захирлууд жилийн тайлангаа Парламентад хүргүүлэх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд тусгай тайланг ямар ч үед Парламентад хүргүүлж болно.

Парламентын холбогдох Байнгын хороо нь тус банкны үйл ажиллагаанд хяналт тавихад шаардагдах мэдээллийг гаргуулан авах эрхтэй.

1.2.3. Парламентын нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх

Парламентын дэгийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд зааснаар Парламентын болон Засгийн газрын санал, хууль батлах саналыг зогсоох, батлагдаагүй акт, иргэдийн санаачилга, Парламентад илгээсэн тайлан, тушаал, тогтоол болон бусад дэд актууд, Парламентын хяналтад хамаарах шийдвэрүүд, Парламентын дэгд оруулах санал, Парламентын албадын эрх зүйн актад оруулах санал, Парламентын сонгуулийн журам болон бусад удирдамж, дэг, ЕХ-ны гэрээний 48(7) дугаар зүйлд үндэслэн Европын зөвлөлөөс гаргасан санаачилгууд, томилгоотой холбоотой бусад асуудлыг Парламентын нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн шийдвэрлэхээс өмнө холбогдох Байнгын хороонд бэлтгэнэ. Тухайлбал, Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Үндсэн хуулийн Эрх зүйн байнгын хороонд шилжүүлнэ. Хэрэв тухайн тайлан гадаад харилцаа, аюулгүй байдлын бодлогыг хамаарч байвал түүнийг хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Гадаад бодлогын байнгын хороонд шилжүүлнэ.

Түүнчлэн Байнгын хорооны хуралдаанаар Хууль зүйн канцлер болон Парламентын омбудсмены тайлан, яамдын сайд нарын хариуцсан чиг үүрэгтэй холбоотой асуудлыг нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлгээс өмнө хэлэлцдэг байна.

1.2.4. Нэгдсэн хуралдаанаар тайлан хэлэлцэхэд байлцах эрх бүхий албан тушаалтнууд Үндсэн хуулийн 48 дугаар зүйлд зааснаар, Парламентын гишүүн бус Засгийн газрын гишүүн нь

Парламентын нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт байлцах/оролцох эрхтэй. Түүнчлэн Парламентын омбудсмен, Хууль зүйн канцлерын ажлын тайлан хийгээд тэдний санаачилсан аливаа асуудлыг хэлэлцэж байгаа тохиолдолд Парламентын нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт байлцах/оролцож болно.

Парламентын дэгийн тухай хуулийн 50 дугаар зүйлд “...Парламентаас томилогдсон байгууллагын тайланг тавих дарга, эсхүл тухайн байгууллагаас томилогдсон төлөөлөгчид үг хэлэх зөвшөөрөл өгнө...” гэснээс үзвэл тухайн байгууллагын тайланг хэлэлцэхэд дээрх албан тушаалтнууд нэгдсэн хуралдаанд оролцдог байна.

1.3. БҮГД НАЙРАМДАХ ЭСТОНИ УЛС

Бүгд Найрамдах Эстони Улс (БНЭстони Улс) нь парламентын засаглалтай ардчилсан Бүгд Найрамдах Улс юм. Рийгикогу буюу Парламент нь нэг танхимтай.

Тус улсад Парламентаас Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавих үйл явцыг Рийгикогугийн дэг ба дотоод журмын тухай хуулиар зохицуулж байна.

Рийгикогу нь хяналтын үйл ажиллагаагаа парламентын асуулга, асуултын цаг, хэлэлцүүлэг, сонгол буюу мэдээллийн цаг, бусад болон чухал асуудал хэлэлцэх, Хяналтын тусгай хороо байгуулах зэрэг арга хэрэгслээрээ дамжуулан хэрэгжүүлдэг байна.

1.3.1. Парламентаар хэлэлцдэг тайлан болон бусад баримт бичгүүд

Тус улсын Үндсэн хуульд¹⁷⁶ зааснаар Рийгикогу нь улсын төсөв ба түүний хэрэгжилтийн тайланг батлах, мөн Үндэсний Аудитын газар, Эстонийн банк зэрэг байгууллагууд болон Хууль зүйн канцлер нь үйл ажиллагааны тайлангаа жил бүр Рийгикогуд тайлагнадаг.

Тухайлбал, Үндэсний Аудитын газар нь өмнөх төсвийн жилийн улсын хөрөнгийн зарцуулалт, нөөцийн талаарх тоймыг улсын төсвийн гүйцэтгэлийн тайланг хэлэлцэхтэй зэрэгцүүлэн Рийгикогуд ирүүлдэг. (§135)

Харин Хууль зүйн канцлер нь жилд нэг удаа хууль тогтоох, гүйцэтгэх засаглалын эрх мэдэл, орон нутгийн засаг захиргааны хууль тогтоомжийн Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийн тоймыг Рийгикогуд хүргүүлнэ. (§139; 143)

Рийгикогу нь Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавих зорилгоор Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайлан, төлөвлөгөө, илтгэл, мэдээлэл, танилцуулга зэргийг хэлэлцдэг. Тухайлбал, Рийгикогугийн дэг ба дотоод журмын тухай хуульд¹⁷⁷ зааснаар Рийгикогу нь дараах асуудлуудыг хэлэлцэнэ. (§152-157) Үүнд:

- Европын Холбоо (ЕХ)-ны бодлогыг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайлан;
- улсын чухал ач холбогдолтой асуудал;
- Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, сайд нарын улс төрийн мэдэгдэл, бусад албан тушаалтны танилцуулга ба тойм;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө;
- улсын төсвийн төсөл, хэрэгжилтийн тайлан зэрэг болно.

а) ЕХ-ны бодлогыг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайлан (§152¹)

БНЭстони Улсын Засгийн газар нь өөрийн саналаар, эсхүл Рийгикогу, мөн ЕХ-ны асуудал эрхэлсэн байнгын хороо болон Гадаад бодлогын байнгын хорооны шаардлагаар ЕХ-ны эрхэлсэн байнгын хороонд холбогдох асуудал болон чухал ач холбогдолтой бусад асуудлын талаар танилцуулна.

¹⁷⁶ https://www.constituteproject.org/constitution/Estonia_2015.pdf?lang=en

¹⁷⁷ <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/518112014003/consolide>

Ерөнхий сайд нь Рийгигогуд ЕХ-ны бодлогыг хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааныхаа тайланг намрын ээлжит чуулганы үеэр танилцуулдаг. Ингэхдээ ЕХ-ны асуудал эрхэлсэн байнгын хороо нь Рийгигогугийн Зөвлөлд танилцуулах хүсэлт гаргана. Хүсэлтэд мэдэгдэл, тайлан, эсхүл тоймын сэдэв, тэдгээрийг танилцуулахад шаардагдах хугацаа зэргийг тусгана. Рийгигогугийн Зөвлөл нь Ерөнхий сайдын танилцуулгын дараа Байнгын хорооны гишүүдэд танилцуулга хийх боломж олгоно. Гэхдээ энэ нь хэлэлцүүлэг эхлэхийн өмнө байх ба Рийгигогугийн гишүүн тус бүр нэг асуулт тавьж болно.

б) Улсын чухал ач холбогдолтой асуудал (§153)

Рийгигогугийн Байнгын хороо, эсхүл фракц нь улсын чухал асуудлаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулахыг санаачилж болох ба хүсэлтээ Рийгигогугийн Удирдах Зөвлөлд гаргана. Хүсэлтэд хэлэлцэх асуудал, хэлэлцүүлэг хийх цагийг тодорхойлсон байна.

Рийгигогугийн Удирдах Зөвлөл хэлэлцүүлгийн үргэлжлэх хугацаа, илтгэгчид, асуулт, тайлбар өгөх цаг хугацааг хэлэлцүүлэг санаачилсан Байнгын хороо, фракцын саналыг харгалзан тогтоодог. Тухайн хуанлийн жилд фракц нь улсын чухал ач холбогдолтой нэг асуудлыг хэлэлцэж болно.

в) Улсын Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, сайд нарын улс төрийн мэдэгдэл, төрийн албан тушаалтнуудын тайлан ба тойм (§155)

Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, сайд нар Рийгигогугийн нэгдсэн хуралдаанд улс төрийн мэдэгдэл хийх эрхтэй. Бусад төрийн албан тушаалтнууд БНЭстони Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуульд заасны дагуу Рийгигогугийн нэгдсэн хуралдаанд тайлан, эсхүл тойм танилцуулна.

Мэдэгдэл, тайлан танилцуулга хийх албан тушаалтан Рийгигогугийн Зөвлөлд хүсэлт гаргах ба хүсэлтэд мэдэгдэл, тайлан, эсхүл тоймын сэдэв, тэдгээрийг танилцуулахад шаардагдах хугацаа зэргийг бичнэ. Рийгигогугийн Зөвлөл нь танилцуулах цаг хугацааг тогтооно.

Рийгигогугийн Зөвлөл болон тайлан хэлэлцүүлэх албан тушаалтан зөвшөөрвөл Рийгигогугийн гишүүн тус бүр нэг асуулт тавьж болно. Ийнхүү асуулт, хариултын дараа тайлангийн талаар хэлэлцүүлэг эхэлнэ.

г) Засгийн газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (§156)

Засгийн газар үйл ажиллагааны төлөвлөгөөгөө Рийгигогуд хэлэлцүүлэхээр өргөн мэдүүлж болно. Рийгигогугийн Зөвлөл тухайн төлөвлөгөөг нэгдсэн хуралдааны хэлэлцүүлэгт бэлтгэж, тайлан боловсруулах Байнгын хороог томилно.

Засгийн газар үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэлэлцэх үеэр Засгийн газрын төлөөлөл тайлангийн талаарх илтгэлээ тавьж, Рийгигогугийн асуудал хариуцсан байнгын хорооны гишүүн хороогоор хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ танилцуулна. Рийгигогугийн гишүүн бүр илтгэгч тус бүрт нэг асуултыг тавьж, хороодын болон фракцын төлөөллүүд үзэл бодлоо илэрхийлж болно.

д) Төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй мэдэгдэл (үг хэлэх) §157

Рийгигогу нь Байнгын хороод, фракцын гишүүдийн тайлбар үгийг сонсох зорилгоор Рийгигогугийн ээлжит чуулганы ажлын долоо хоног бүрийн Даваа гарагт төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй мэдэгдэлд цаг хуваарилсан байдаг. Энэ үеэр Рийгигогугийн гишүүд нэгдсэн хуралдааны танхимын индрээс таван минутад багтаан үг хэлнэ. Энэ үеэр хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээн явуулахгүй.

1.3.2. Парламентын хяналтыг Байнгын болон тусгай хороодоор хэрэгжүүлэх

Рийгигогу нь Байнгын болон тусгай хороодоороо дамжуулан Засгийн газрын үйл ажиллагаанд хяналт тавьдаг.

Байнгын хороод

Рийгикогугийн Байнгын хороод нь эрхэлсэн асуудал буюу хамаарах салбарын хүрээнд Засгийн газар болон түүний харьяа байгууллагуудын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэх зэргээр хяналт тавина. Харин дараах Байнгын хороод нь Рийгикогугийн дэг ба дотоод журмын тухай, Рийгикогугийн тогтоолоор парламентын хяналттай холбоотой эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд¹⁷⁸:

- ЕХ-ны асуудал эрхэлсэн байнгын хороо нь ЕХ-ны бусад үйл ажиллагааны талаарх өөрийн байр суурийг тодорхойлж, **Засгийн газар ЕХ-ны бодлогын хэрэгжилтэд** хяналт тавина;
- Эдийн засгийн байнгын хороо зэрэг хороод нь улсын чухал асуудлаар төсөл, хэлэлцүүлэг санаачлах бүрэн эрхийнхээ хүрээнд **Засгийн газрын үйл ажиллагаанд** хяналт тавина;
- Үндсэн хуулийн хороо нь Рийгикогугийн **тусгай хороо, мөрдөн шалгах хороо байгуулах**, мөн Үндсэн хуульд заасан төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг (Дээд шүүгч, Ерөнхий аудитор, Хууль зүйн канцлер) томилгооны асуудлыг хариуцаж, холбогдох тогтоолын төслийг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ.

Мөн бусад байнгын хороод нь өөрсдийн салбар чиглэлээр Засгийн газар болон түүний харьяа байгууллагуудын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэх зэргээр хяналт тавьдаг байна.

Тусгай хороод

Рийгикогу нь хяналтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэх зорилгоор хяналт шалгалт, судалгаа хийлгэх тусгай хороог тодорхой чиг үүрэгтэй, хугацаатай байгуулан ажиллуулдаг. Тухайлбал, Сонголтын, Мөрдөн шалгах, Судалгааны хороодыг тус тус Рийгикогугийн тогтоолоор байгуулах, тэдгээрийн үйл ажиллагаа, чиг үүрэг, бүрэн эрхийн хугацаа, бүрэлдэхүүнийг бүрдүүлэх зарчмыг нь уг тогтоолоор батална. (§19; 20; 21; 22)¹⁷⁹ Тухайлбал:

- **Сонголтын хороог** хууль тогтоомж, эсхүл олон улсын гэрээ хэлэлцээрээр хүлээсэн үүрэг, үйл ажиллагааг гүйцэтгүүлэхээр;
- **Мөрдөн шалгах хороог** олон нийтийн эрх ашигт хамааралтай үйл явдлын бодит нөхцөл байдлыг мөрдөн шалгах зорилгоор;
- **Судалгааны хороог** улсын чухал ач холбогдол бүхий асуудлыг судалж, дүн шинжилгээ хийлгэх зорилгоор.

Дээрх тусгай хороод нь байгууллага, албан тушаалтан, хувь хүмүүсээс шаардлагатай мэдээлэл гаргуулан авах, тэднийг тусгай хороонд биечлэн тайлбар өгөх, шаардлагатай мэдээлэл, баримт материалыг дэлгэн үзүүлэхийг шаардах эрхтэй.

Тусгай хороод нь хяналт шалгалтын ажлын явцдаа жилд 1 удаа үйл ажиллагааны тайлангаа танилцуулах ба тусгай хорооны ажил дууссаны дараа эцсийн тайлангаа Рийгикогууд тайлагнана.

Тусгай хороод нь тодорхой хугацаанд тодорхой үүрэг чиглэлээр байгуулагддаг бөгөөд шаардлагатай бол тодорхойгүй хугацаанд үйл ажиллагаа явуулж болно. Тухайлбал, **Улсын төсвийн хяналтын хороо** нь 2004 онд байгуулагдсан бөгөөд улсын төсвийн төсөл, гүйцэтгэлийн тайлан зэрэг улсын санхүү, төсөвт хяналт тавьдаг.

¹⁷⁸ Riigikogu Rules of Procedure and Internal Rules Act <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032019014/consolide>

¹⁷⁹ Мөн тэнд

1.4.ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-ын Холбооны Хурал (Федеральное Собрание) нь Холбооны Зөвлөл (Совет Федерации), Төрийн Дум (Государственная Дума) гэсэн хоёр танхимтай.

Тус улсад парламентын хяналттай холбоотой харилцааг 2013 онд батлагдсан Парламентын хяналтын тухай бие даасан хуулиар зохицуулж байна. Парламентын хяналтын тухай хууль¹⁸⁰ нь Холбооны Хурлын танхимууд, хороод, комиссууд, танхимуудын гишүүд, Аудитын танхим, Парламентын мөрдөн шалгах хорооноос асуудлын шалтгаан нөхцөл, баримт нотолгоог мөрдөн шалгах болон парламентын хяналтыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой нийтлэг харилцааг зохицуулна.

Парламентын доод танхим болох Төрийн Дум нь парламентын хяналтын хүрээнд ОХУ-ын Засгийн газар болон бусад байгууллагын дараах тайлан, мэдээлэл, илтгэлийг хэлэлцэнэ. Үүнд:

- Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§5);
- Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§5);
- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан (§164¹);
- Төв банкны ОХУ-ын төрөөс мөнгө-зээлийн талаар баримтлах нэгдсэн бодлогын хэрэгжилтийн тайлан.

Парламентын хяналтын тухай хуулийн 7¹ дугаар зүйлд зааснаар Төрийн Думд ОХУ-ын Засгийн газрын төлөөлөгчдийн тайлан, илтгэлийг дараах журмаар сонсоно:

- илтгэлийг сонсох үед Засгийн газрын төлөөлөгчид болон холбогдох албан тушаалтнууд байлцан;
- Аудитын танхимын тухайн чиглэлийн асуудлыг хариуцсан албан тушаалтны илтгэлийг сонсоно;
- илтгэлийг сонсох явцад үндэсний хөтөлбөрийн батлагдсан зорилтот үзүүлэлтүүдийг хангасан эсэх, тухай арга хэмжээнд зарцуулсан төсвийн хөрөнгийн үр ашиг ямар байгаа талаарх асуудлыг заавал хэлэлцэнэ.

Эдгээрээс гадна Төрийн Думын гишүүд өөрсдөө Санхүүгийн үндэсний зөвлөлд ажилласан үйл ажиллагааныхаа жилийн тайланг дараа жилийн 7 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Төрийн Думд хүргүүлэхийг Төрийн Думын регламентын 172 дугаар зүйлийн 172.10 дахь хэсэгт заасан байна.

1.4.1.Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн¹⁸¹ 103 дугаар зүйлд Төрийн Дум ОХУ-ын Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайлан, түүний дотор Төрийн Думаас тавьсан асуултуудын хариуг сонсохыг, 114 дүгээр зүйлийн 114.1 дэх хэсэгт Засгийн газар үйл ажиллагааны жилийн тайлангаа Төрийн Думд хүргүүлэхийг тус тус заасан байна.

1998 онд батлагдсан Төрийн Думын регламентад¹⁸² “ОХУ-ын Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайланг хэлэлцэх” асуудлыг тусгасан 18¹ дугаар бүлгийг 2009 онд шинээр нэмсэн нь Үндсэн хуулийн дээрх заалтыг нарийвчлан хуульчилсан байна. (§154¹)

Парламентын хяналтын энэхүү хэлбэр нь ардчилсан институцийг бэхжүүлэх¹⁸³, гүйцэтгэх засаглалд тавих Төрийн Думын хяналтын чиг үүргийг өргөжүүлэх, улмаар парламентын хяналтын үр нөлөөг дээшлүүлэхэд ач холбогдолтой¹⁸⁴ хэмээн судлаачид үздэг байна.

¹⁸⁰ Федеральный закон О парламентском контроле.

<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102077052&backlink=1&nd=102165151>

¹⁸¹ Конституции РФ с поправками 2020. <http://duma.gov.ru/news/48953/>

¹⁸² Регламент Государственной Думы от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания РФ. <http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/>

¹⁸³ Петухова Н.В. Парламентский Контроль в системе народного представительства Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2017. 101 дэх тал. <https://msal.ru/upload/main/>

¹⁸⁴ Парламентский контроль в Российской Федерации. Научно-практическое пособие. Комитет Государственной

Төрийн Дум хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэх ба Төрийн Думын Зөвлөл нь хэлэлцэх товыг Засгийн газрын Тэргүүнтэй тохиролцож тогтооно.

Төрийн Думын нэгдсэн хуралдаанаар Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг дараах журмаар хэлэлцэнэ (§154³):

- Засгийн газрын Тэргүүний илтгэлийг сонсоно;
- Төрийн Думын гишүүд Засгийн газрын Тэргүүнээс асуулт асууж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны талаар санал бодлоо илэрхийлнэ;
- фракцуудын төлөөлөгчид үг хэлэх давуу эрхтэй;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэх журмыг Төрийн Думын Хяналт, Регламентын байнгын хорооны саналыг үндэслэн Төрийн Думын Зөвлөл тогтооно;
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцсэн үр дүнд үндэслэн Төрийн Дум тогтоол баталж болох ба ийм тогтоолын төслийг Хяналт, Регламентын байнгын хорооноос Төрийн Думд өргөн барина.

Мөн Төрийн Думаас дэвшүүлсэн асуултуудад хариулсан Засгийн газрын тайланг дараах журмаар асуулт тавина (§154²):

- жил бүр фракцуудаас Засгийн газрын үйл ажиллагааны талаар асуусан асуултуудаа (фракцууд асуултуудыг хуралдаанаараа хэлэлцэж батална) Төрийн Думын Хяналт, Регламентын байнгын хороонд ирүүлнэ;
- Хяналт, Регламентын байнгын хороонд асуултуудыг ирүүлэх эцсийн хугацаа, фракцуудаас ирүүлэх асуултын тоог Төрийн Думын Зөвлөлөөс тогтооно;
- Хяналт, Регламентын байнгын хороо нь ирүүлсэн асуултуудыг нэгтгэн дүгнэж, ОХУ-ын Засгийн газрын үйл ажиллагааны талаар Төрийн Думын асуултын жагсаалтыг гаргаж, Төрийн Думын Зөвлөлд илгээнэ;
- тус Хороо Төрийн Думын дараах тогтоолуудын хэрэгжилттэй холбоотой асуултуудыг жагсаалтад оруулах эрхтэй:
 - тухайн жилийн төсвийн болон бусад хуулийн төслийг хэлэлцэх үед батлагдсан тогтоолууд;
 - “Засгийн газрын цаг”-ийн хүрээнд асуудлуудыг хэлэлцсэний үр дүнд батлагдсан тогтоолууд;
- Төрийн Думын Зөвлөлөөс асуултын жагсаалтыг ОХУ-ын Засгийн газарт илгээнэ.

1.4.2.Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайлан

Үндсэн хуулийн 103 дугаар зүйлд заасны дагуу Төрийн Дум ОХУ-ын Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайланг сонсоно. Төрийн Дум ба Төв банкны хоорондын харилцааг Төрийн Думын регламент болон ОХУ-ын Төв банк (Оросын банк)-ны тухай хуулиар зохицуулдаг.

Төрийн Думын регламентын 173 дугаар зүйлд зааснаар Төв банк жил бүрийн 5 дугаар сарын 15-ны өдрийн дотор Захирлуудын зөвлөлөөс баталсан үйл ажиллагааны жилийн тайлангаа Төрийн Думд хүргүүлэхээс гадна ОХУ-ын Ерөнхийлөгчид хүргүүлэх бөгөөд мөн Засгийн газарт дүгнэлт гаргуулахаар хүргүүлнэ. Мөн уг тайланд тусгах асуудлын жагсаалтыг ОХУ-ын Төв банк (Оросын банк)-ны тухай хуулийн¹⁸⁵ 25 дугаар зүйлд тусгасан байна.

Төрийн Дум нь Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайланг 7 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор дараах журмаар хэлэлцэж батална:

Думы по гражданскому, уголовному, арбитражному и процессуальному законодательству. Москва, 2011. 4-5 дахь тал. <http://duma.gov.ru/media/files/t15ddTu91ceyXVT67fIN9Ac3R2nyX6wN.pdf>

¹⁸⁵ О Центральном банке Российской Федерации (Банке России) (с изменениями на 11 июня 2021 года) (редакция, действующая с 1 июля 2021 года). <http://docs.cntd.ru/document/901822004>

- тайлангийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийг Төрийн Думын дараах Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар хийнэ:
 - Санхүүгийн зах зээлийн байнгын хороо;
 - Төсөв, татварын байнгын хороо;
 - Эдийн засгийн бодлого, аж үйлдвэр, инновацийн хөгжил, аж ахуй эрхлэлтийн байнгын хороо;
- Санхүүгийн зах зээлийн байнгын хороо уг асуудлаар Төрийн Думын тогтоолын төслийг хэлэлцүүлэхээр нэгдсэн хуралдаанд оруулна;
- Төрийн Думаар уг тайланг хэлэлцэх үеэр дараах илтгэлүүдийг сонсоно:
 - Төв банкны үйл ажиллагааны талаарх Төв банкны тэргүүний илтгэлийг;
 - Төрийн Думын Санхүүгийн зах зээлийн, Төсөв, татварын болон Эдийн засгийн бодлого, аж үйлдвэр, инновацийн хөгжил, бизнес эрхлэлтийн байнгын хороодын төлөөлөгчдийн хавсралт илтгэл (санал, дүгнэлт)-ийг;
- Төрийн Думын гишүүд дээрх илтгэлүүдтэй холбогдуулан асуулт асууна;
- фракцууд болон Төрийн Думын Байнгын хороодын гишүүд уг тайлангийн талаар гишүүдийн саналыг дүгнэж үг хэлэх давуу эрхтэй;
- Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайланг хэлэлцсэн тухай Төрийн Думын тогтоолыг батална.

1.4.3. Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайлан

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.5 дахь хэсэгт заасны дагуу Холбооны Хурлын танхимууд холбооны төсвийн гүйцэтгэлд хяналт тавих чиг үүрэг бүхий Аудитын танхимыг байгуулсан. Түүнчлэн Парламентын хяналтын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.12 дахь хэсэгт зааснаар Аудитын танхимыг парламентын хяналтыг хэрэгжүүлэгч субъектүүдийн нэг гэж тодорхойлсон байна.

Төрийн Думын регламентын 20¹ дугаар бүлэгт Төрийн Дум ба Аудитын танхимын хоорондын харилцааг зохицуулжээ.

Төрийн Думын регламентад заасны дагуу Аудитын танхим нь үйл ажиллагааны жилийн тайлангаа Төрийн Думд хүргүүлэх (§164¹; 164²; 164¹⁰) ба Төрийн Дум уг тайланг дараах журмаар хэлэлцэж батална:

- Аудитын танхим нь Төрийн Думын хороод, комиссуудад санал, дүгнэлт бэлтгүүлэхээр тайлангаа хүргүүлнэ (§164¹¹);
- тайланг Төрийн Думын хороод, комиссууд 3 долоо хоногийн дотор хэлэлцэж, санал, дүгнэлтээ Төрийн Думын Хяналт, Регламентын байнгын хороонд хүргүүлнэ (§164¹²);
- Хяналт, Регламентын байнгын хороо нь тайлангийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийг хийнэ (§164²);
- Хяналт, Регламентын байнгын хороо нь Төрийн Думын хороод, комиссуудаас ирүүлсэн саналыг харгалзан тус тайланг хэлэлцсэн тухай санал, дүгнэлт гаргахын зэрэгцээ Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайланг хэлэлцсэн тухай Төрийн Думын тогтоолын төслийг боловсруулж нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ (§164¹³);
- Төрийн Дум нь уг тайланг Төрийн Думд хүргүүлснээс хойш 2 сарын дотор хэлэлцэнэ (§164.2¹⁰);
- тайланг хэлэлцэхэд Төрийн Думын Аудитын танхимын дарга, эсхүл түүний орлогчийн илтгэл, Хяналт, Регламентын байнгын хорооны илтгэл болон Аудитын танхимын үйл

ажиллагааг цаашид сайжруулах тухай бусад хороодыг төлөөлж буй гишүүдийн саналыг сонсоно (§164¹⁴);

- Аудитын танхимын үйл ажиллагааны жилийн тайланг сонссон тухай Төрийн Думын тогтоолыг батална (§164¹⁴).

1.4.4.Төв банкны ОХУ-ын төрөөс мөнгө-зээлийн талаар баримтлах нэгдсэн бодлогын хэрэгжилтийн тайлан

Төрийн Думын регламентын 174 дүгээр зүйлд зааснаар ОХУ-ын Төв банк нь жил бүрийн 8 дугаар сарын 26-ний өдрийн дотор Төрийн Думд дараагийн жил болон төлөвлөгөөт хугацаанд төрөөс мөнгө-зээлийн талаар баримтлах нэгдсэн бодлогын төслийг, 12 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор уг нэгдсэн бодлогыг хүргүүлнэ.

Төрийн Дум нэгдсэн бодлогын төслийг ОХУ-ын дараа жилийн төсөв батлахаас өмнө батлах бөгөөд төслийг Төв банкны үйл ажиллагааны жилийн тайланг хэлэлцэх журамтай адил хэлэлцэж батална. (Судалгааны 1.4.2 дахь хэсгээс үзнэ үү.)

1.4.5.Холбооны төсөвт тавих парламентын хяналт

ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 114 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар тус улсын Засгийн газар нь холбооны төсвийг боловсруулж Төрийн Думд өргөн мэдүүлэх бөгөөд холбооны төсвийн хэрэгжилтийг хангаж, гүйцэтгэлийн тайланг Төрийн Думд хүргүүлнэ.

Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-ын Төрийн Думын регламентад¹⁸⁶ 2013 онд “Төрийн Думаас төсвийн харилцаанд парламентын хяналтыг хэрэгжүүлэх” асуудлыг тусгасан 21² дүгээр бүлгийг шинээр нэмсэн нь Үндсэн хууль дахь төсвийн талаарх парламентын хяналтыг нарийвчлан зохицуулсан байна. (§175³-175⁵)

Парламентын хяналтын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд төсөвт тавих хяналтыг ОХУ-ын Холбооны Хурлын танхимууд, тэдгээрийн хороод, Төрийн аудитын байгууллагаас хэрэгжүүлэхээр заасан байна.

Энэ хуульд зааснаар төсөвт тавих хяналт нь урьдчилсан, явцын, эцсийн гэсэн үе шатуудаас бүрдэнэ. (§5, 11) Төсөвт тавих парламентын **урьдчилсан хяналтыг** дараах байдлаар хэрэгжүүлнэ:

- 1) ОХУ-ын төсвийн бодлогын үндсэн чиглэлийн төсөл болон татварын бодлогын үндсэн чиглэлийн төслийг хэлэлцэх;
- 2) ОХУ-ын төрийн хөтөлбөрийн төсөл болон түүнд оруулах өөрчлөлтийн талаарх саналуудыг хэлэлцэх;
- 3) дараагийн жил болон төлөвлөгөөт хугацааны холбооны төсвийн тухай болон ОХУ-ын төсвийн тусгай сангийн тухай холбооны хуулийн төслийг ОХУ-ын Төсвийн тухай хуулийн дагуу хэлэлцэн батлах.

Сангийн яам нь ОХУ-ын *төсвийн* болон *татварын бодлогын* үндсэн чиглэлүүдийн төслийг Засгийн газар, Төрийн Думд (Төсөв, татварын байнгын хороо) хэлэлцүүлэхээр нэгэн зэрэг өргөн мэдүүлнэ.

Мөн ОХУ-ын *салбаруудын хөтөлбөрүүдийг* боловсруулах, хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий холбооны гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагууд холбогдох хөтөлбөрийн төслийг Засгийн газар болон Төрийн Думд (Төсөв, татварын байнгын хороо болон холбогдох Байнгын хороо) хэлэлцүүлэхээр нэгэн зэрэг өргөн мэдүүлнэ.

Дээрх төслүүдийг Төрийн Дум хүлээн авсны дараа Төрийн Думын Зөвлөл ажлын 1 өдөрт багтааж Холбооны Зөвлөлд хүргүүлнэ. Харин Парламентын амралтын хугацаанд Төрийн Думын дарга хүргүүлнэ. Шаардлагатай бол Төрийн Дум нь ОХУ-ын Аудитын танхим, Холбооны

¹⁸⁶ Регламент Государственной Думы от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания РФ. <http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/>

Зөвлөлийн Байнгын хороодыг оролцуулан холбогдох төслүүдээр парламентын сонсгол явуулж болно.

Холбогдох төслийн талаарх Холбооны Хурлын танхимуудын дор дурдсан Байнгын хороодын дүгнэлт, түүнчлэн парламентын сонсголын зөвлөмжийг Засгийн газарт хүргүүлнэ. Үүнд:

- Төрийн Думын Төсөв, татварын байнгын хороо;
- Холбооны Зөвлөлийн Төсөв, санхүүгийн зах зээлийн байнгын хороо;
- Холбооны Зөвлөлийн Холбооны бүтэц, бүс нутгийн бодлого, нутгийн өөрийн удирдлага, Умардын асуудал эрхэлсэн байнгын хороо.

Төсөвт тавих парламентын **явцын хяналтын** хүрээнд Холбооны Зөвлөлийн танхимын хороодын болон комиссын хуралдаан, парламентын сонсголын үеэр парламентын асуулга, төлөөлөгчийн асуулгатай холбогдуулан холбооны төсвийн болон тусгай сангийн төсвийн гүйцэтгэлийн талаарх асуудлыг хэлэлцэнэ.

Парламентын **эцсийн шатны хяналтын** хүрээнд холбооны төсвийн гүйцэтгэл, ОХУ-ын улсын төсвийн тусгай сангийн төсвийн тайланг хэлэлцэн батлах журмыг ОХУ-ын Төсвийн тухай хуулийн дагуу явуулна.

Төрийн Дум төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг дараах журмаар хэлэлцэнэ:

- холбогдох албан тушаалтны илтгэл, тайланг сонсоно:
 - төсвийн гүйцэтгэлийн талаарх Сангийн сайдын илтгэлийг;
 - төсвийн гүйцэтгэлийн тайлантай холбоотой Аудитын танхимын дүгнэлтийн талаарх тус танхимын даргын тайланг;
- төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн тайланг хэлэлцсэний дараа Төрийн Дум Холбооны төсвийн гүйцэтгэлийн тухай хуулийг батална, эсхүл батлахаас татгалзана.

Аудитын танхим нь 2013 оны 4 дүгээр сарын 05-ны өдрийн ОХУ-ын Аудитын танхимын тухай 41 тоот Холбооны хуулийн дагуу төсвийн эрх зүйн харилцааны хүрээнд парламентын хяналтыг хэрэгжүүлнэ.

Төрийн Думын регламентын 56 дугаар зүйлд зааснаар парламентын сонсголоор холбооны төсвийн төсөл, түүний хэрэгжилтийн тайланг мөн хэлэлцэж болно.

ХОЁР. ПАРЛАМЕНТААС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧИГТ ТАВИХ ХЯНАЛТ

Хяналтын зорилго, механизм нь түгээмэл байдаг боловч тодорхой сэдэвчилсэн чиглэлүүдээр, тухайлбал, ОУПХ-ноос парламентын хяналтын тусгайлсан салбаруудын нэг нь “Тогтвортой хөгжлийн зорилго – 2030” хөтөлбөрийн биелэлтэд тогтмол хяналт тавьж байх шаардлагатай, тэргүүлэх чиглэл болгон авч үзэхийг зөвлөсөн байдаг.¹⁸⁷

Парламентаас “Тогтвортой хөгжлийн зорилго - 2030” хөтөлбөрийг дэмжих, түүнд хяналт тавихад чухал үүрэг гүйцэтгэх боломжтой. Уг хөтөлбөрт “хууль, төсөв батлах, амлалтаа үр дүнтэй хэрэгжүүлэх хариуцлагыг хангахад үндэсний парламентын үндсэн үүргийг” хүлээн зөвшөөрсөн болно.¹⁸⁸

2013 онд Европын парламентын судалгаа, баримтжуулалтын төв (The European Centre for Parliamentary Research and Documentation, ECPRD)-өөс “Парламентаар үндэсний стратегийг

¹⁸⁷ Global Parliamentary report - 2017: Parliamentary oversight - Parliament's power to hold government to account. IPU and UNDP, 2017.

¹⁸⁸ Роль парламентов в достижении Целей устойчивого развития. Глобальная организация парламентариев против коррупции (GOPAC), Программа развития Организации Объединенных Наций, Исламский банк развития (ИБР).
https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/parliaments%20role%20in%20implementing%20the%20sdgs_rus.pdf

хэлэлцэн батлах журам ба практик” сэдвээр хийсэн санал асуулгын судалгаанд¹⁸⁹ стратегийн баримт бичгүүдийг боловсруулж батлахад Европын орнуудын парламентын гүйцэтгэх үүрэг, хэрэгжүүлж буй практик туршлагыг судалсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын засгийн газар стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн үр дүнгийн талаар парламентад дараах байдлаар тайлагнадаг байна. Үүнд:

- **тогтмол тайлагнадаг - 11 улс** (Босни Херцеговин, Герман, Грек, Дани, Итали, Кипр, Латви, Литва, Серби, Финланд, Чех);
- **шаардлагатай тохиолдолд тайлагнадаг - 9 улс** (Австри, Бельги, Норвег, Польш, Португал, Словак, Словени, Унгар, Хорват).

Стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд тавих парламентын хяналтыг дараах субъектүүд санаачилж байна. Тухайлбал:

- **байнгын хороо - 12 улс** (Австри, Босни Херцеговин, Герман, Грек, Дани, Кипр, Литва, Польш, Португал, Словени, Унгар, Чех);
- **парламентын нэгдсэн хуралдаан (тогтмол бус) - 6 улс** (Австри, Чех, Герман, Унгар, Литва, Польш);
- **засгийн газар - 3 улс** (Дани, Словак, Словени);
- **тайлагнах шаардлагыг өмнө нь тогтоосон (хуулиар гэх мэт) - 12 улс** (Бельги, Босни Херцеговин, Герман, Итали, Латви, Литва, Португал, Серби, Словак, Словени, Финланд, Хорват);
- **бусад (парламентын гишүүн) - 4 улс** (Грек, Дани, Польш, Словак).

Стратеги төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд тавих парламентын хяналтыг дараах субъектүүд хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал:

- **байнгын хороод - 17 улс** (Австри, Бельги, Босни Херцеговин, Герман, Грек, Дани, Кипр, Латви, Литва, Польш, Португал, Серби, Словак, Унгар, Финланд, Хорват, Чех);
- **парламент - 15 улс** (Австри, Бельги, Герман, Грек, Итали, Кипр, Литва, Польш, Португал, Серби, Словак, Унгар, Финланд, Хорват, Чех);
- **бусад (парламентын гишүүн) - 4 улс** (Дани, Польш, Португал, Словени);
- **фракц - 2 улс** (Герман, Португал).

Парламентын хяналтын хэлбэрийн хувьд, **Босни-Херцеговин, Финланд** улсуудад хэрэгжилтийн явцын тайланг Засгийн газраас ирүүлж, Парламентад холбогдох Байнгын хороогоор хэлэлцүүлж, тайлангийн талаарх санал, дүгнэлтээ нэгдсэн хуралдаанд оруулж хэлэлцүүлдэг байна. **Латви, Грек, Австри, Словени, Чех, Польш** зэрэг улсуудад холбогдох Байнгын хороонд “нээлттэй хэлэлцүүлэг” зохион байгуулж, Байнгын хорооны хуралдаанаас гарсан санал, зөвлөмжөө Засгийн газарт хүргүүлдэг. Байнгын хорооноос гарсан санал, зөвлөмжийг ихэвчлэн шийдвэр хэлбэрээр албажуулдаг байна. **Португал, Серби, Герман, Унгар, Хорват, Словак** парламентын хяналт тавих боломжийг хууль тогтоомжоор тогтоож болно. Парламентын нэгдсэн хуралдаанд сайд нар тайлангаа тавих бөгөөд парламентын гишүүд үг хэлэх, хэлэлцүүлгийн үеэр асуулт асуудаг. Байнгын хороод өөрсдийн санаачилгаар нээлттэй сонсгол зохион байгуулж, түүнд мэргэжилтнүүд, Засгийн газрын гишүүдийг урьж оролцуулах боломжтой. Парламентын нэгдсэн хуралдаан дээр тайланг тусгай хуралдаанаар хэлэлцүүлж болно. **Бельги Улсад** парламентын хяналтын тусгай журам гэж байдаггүй. Энэ нь лавлагаа, аман болон бичгийн асуулт гэх мэт уламжлалт парламентын хяналтын механизмаар голчлон хэрэгжүүлж байна.

¹⁸⁹ Анализ результатов исследования ЕЦПД «Парламентский контроль за ходом реализации стратегий». Аналитический вестник № 24 (508). Аналитическое управление Аппарата Совета Федерации, Европейский центр парламентских исследований и документации.
<http://council.gov.ru/media/files/41d4b55080c69479d056.pdf>

2.1. БҮГД НАЙРАМДАХ ЛАТВИ УЛС

Бүгд Найрамдах Латви Улс (БНЛатви Улс) нь парламентын засаглалтай улс юм. Сейм буюу Парламент нь нэг танхимтай.

Хөгжлийн төлөвлөлтийн тогтолцооны тухай хуулийн¹⁹⁰ 12 дугаар зүйлийн 12.8 дахь хэсэгт зааснаар Ерөнхий сайд Засгийн газрын үйл ажиллагааны жилийн тайланд улсын тогтвортой хөгжил, БНЛатви Улсын тогтвортой хөгжлийн стратеги болон Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийг Сеймд тайлагнадаг. Уг тайланг Сеймийн сонгуулиас хойш 1 дэх болон 3 дахь жилд тайлагнах үүрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, Засгийн газар 2 жил тутамд Тогтвортой хөгжлийн бодлого Латви - 2030 болон Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг Сеймд өргөн мэдүүлэх юм.

Сеймийн дэгийн тухай хуульд¹⁹¹ Засгийн газрын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэх дэгийг зохицуулсан. Энэ хуулийн 118¹ дугаар зүйлийн 118^{1.1} дэх хэсэгт заасны дагуу Ерөнхий сайд 3 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Засгийн газрын өнгөрсөн жилийн үйл ажиллагааны тайлан, дараа жилийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг Сеймд хүргүүлнэ. Сейм ийнхүү хүлээн авснаас хойш 10-20 хоногийн дотор дээрх баримт бичгүүдийг хэлэлцэнэ. Хэрэв ээлжит бус чуулган, эсхүл хуралдааныг зарлан хуралдах хүсэлт гаргаагүй бол уг тайланг Сеймийн дараагийн ээлжит хуралдаанаар хэлэлцэнэ.

Сеймийн хуралдаанаар тайланг хэлэлцэхээс өмнө Ерөнхий сайд үг хэлэх ба түүний дараа хэлэлцүүлэг эхэлнэ. Хэлэлцүүлэг дууссаны дараа Ерөнхий сайд, эсхүл тайлан тавьсан сайд өөрөө хүсвэл үг хэлж болно.

Хөгжлийн төлөвлөлтийн тогтолцооны тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн дараах хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг Сейм батлахаар заажээ. Үүнд:

- “БНЛатви Улсын Хөгжлийн загвар - хамгийн түрүүнд хүний төлөө” урт хугацааны үзэл баримтлалын баримт бичгийг;
- БНЛатви Улсын Тогтвортой хөгжлийн стратегийг. Энэхүү стратеги нь урт хугацааны хөгжлийн тэргүүлэх чиглэл, улсын орон зайн хөгжлийн хэтийн төлвийг тодорхойлно;
- Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөг. Энэхүү төлөвлөгөөнд улсын хөгжлийн зорилтууд, тэргүүлэх чиглэлүүд (орон зайн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлүүд) болон хүрэх үр дүнгүүд (макро түвшинд), мөн тэргүүлэх чиглэл тус бүрийн үйл ажиллагааны чиглэл, хүрэх үр дүн, хариуцах байгууллагуудыг тусгасан байна.

2.1.2. Парламентын Тогтвортой хөгжлийн байнгын хороо¹⁹²

Парламентын Тогтвортой хөгжлийн байнгын хорооны эрхэм зорилго нь үндэсний стратегийн төлөвлөлт, түүний зохион байгуулалт, хөгжил дэвшлийг Сеймээр хянах тогтолцоог бий болгоход оршино.

Стратегийн төлөвлөлтөд хамрагдсан төрийн, хувийн хэвшлийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах, оролцогч талуудын хийсэн судалгаа, олон улсын шилдэг туршлагад үндэслэн Байнгын хороо нь бодлогын саналуудыг хянах, эцэслэхэд олон нийт санал бодлоо илэрхийлэх боломжоор хангадаг.

Тус Байнгын хороо нь урт, дунд хугацааны стратеги хөгжлийн төлөвлөлт болон олон улсын практиктай уялдуулан үндэсний тогтвортой хөгжлийн стратегийн мониторингийн тайлан (дүгнэлт/байр суурь) бэлтгэж Сеймд танилцуулах үүрэгтэй. Мөн Засгийн газрын судалгаа болон бусад нотлох баримтад сүврилсэн шийдвэрийг дэмжиж эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох талаар тодорхой санал боловсруулдаг.

¹⁹⁰Development Planning System Law. <https://likumi.lv/ta/en/en/id/175748-development-planning-system-law>

¹⁹¹Rules of Procedure of the Saeima. <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/rules-of-procedure>

¹⁹²Sustainable Development Committee https://www.saeima.lv/faktulapas/Ilgtspejigas_attistibas_komisijas_faktu_lapa_ENG_SCREEN.pdf

Тогтвортой хөгжлийн байнгын хороо нь дараах эрх, үүргийг хэрэгжүүлнэ:

- Тогтвортой хөгжлийн стратеги - 2030 (Латви - 2030), Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн явцын талаарх Сайд нарын танхимын тайланг хянах, эдгээр баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийн явц, ялангуяа, тайлант хугацааны тэргүүлэх чиглэл, хөгжлийн тогтворгүй чиг хандлагыг нарийвчлан судлах, холбогдох бодлогод шаардлагатай сайжруулалт хийх талаар зөвлөмж өгөх;
- эдийн засгийн мөчлөгийн шинж чанар, түүний тогтвортой хөгжилд үзүүлэх үр нөлөөг харгалзан Засгийн газрын төсвийн бодлогын тогтвортой байдлыг Тогтвортой хөгжлийн стратегитай уялдуулсан эсэхэд хяналт тавих;
- Засгийн газрын бодлогын дунд, урт хугацааны үр нөлөөг хянаж, онолын болон эмпирик дүгнэлтэд үндэслэн өөр хувилбаруудыг санал болгох;
- Европын Холбоо болон Эдийн засаг хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD) Дэлхийн банк, НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр зэрэг олон улсын байгууллагуудын хөгжлийн үзэл баримтлалд гарсан өөрчлөлтийг бодлогын баримт бичиг боловсруулахдаа харгалзан үзэх, тусгах;
- хөгжлийн төлөвлөлтийн үйл явцын талаар төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод, эрдэм шинжилгээний болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, дүн шинжилгээний хэлэлцүүлгийг дэмжиж ажиллах зэрэг болно.

2.1.2. Салбар хоорондын зохицуулалтын төв¹⁹³

Тус төв нь БНЛатви Улсын үндэсний хөгжлийн төлөвлөлт, зохицуулалтын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг гол байгууллага бөгөөд Ерөнхий сайдын шууд удирдлагад байдаг. Тус төв нь үндэсний хөгжлийн төлөвлөлтийн үндсэн баримт бичгүүдийг боловсруулж, хяналт тавих үүрэгтэй. Үүнд:

- 2014-2020 оны үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө (NDP2020);
- 2021-2027 оны үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө (NDP2027);
- Тогтвортой хөгжлийн стратеги - 2030 (Латви - 2030);
- үндэсний хөгжлийн төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийн Европын Холбоонд хамаарах хэрэгжилт зэрэг орно.

Төв засгийн газрын төлөвлөлтийн үйл явцыг бүхэлд нь хянаж, шаардлагатай үед өөрчлөлт оруулж, зөвлөлдөх замаар яамдад заавар, зөвлөгөө өгөх, хөгжлийн төлөвлөлтийн талаар гарын авлага боловсруулж, Төрийн удирдлагын сургуулиудад төрийн захиргааны албан хаагчдад бодлого төлөвлөлтийн асуудлаар нээлттэй лекц зохион байгуулдаг.

Түүнээс гадна Засгийн газрын тунхаглал, үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туслалцаа үзүүлж Ерөнхий сайд, Ерөнхий сайдын ажлын албанаас үүрэг болгосон дүн шинжилгээ хийх ажлуудыг гүйцэтгэдэг.

2.2. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИНЛАНД УЛС

Бүгд Найрамдах Финланд Улс (БНФинланд Улс)-ын Засгийн газар нь “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөртэй хөгжлийн бодлого, үйл ажиллагаагаа уялдуулан төлөвлөж, үүнийхээ дагуу хэрэгжилтийн тайланг жил бүр болон парламентын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаанд буюу дөрвөн жилийн мөчлөгтэйгөөр Парламентаар хэлэлцүүлэн, дүгнүүлдэг байна. Засгийн газар тайлангаа эхний удаа 2017 онд¹⁹⁴, хоёр дахь удаагаа 2020 оны 10 дугаар сард¹⁹⁵ Парламентад тус тус хүргүүлэн хэлэлцүүлсэн байна.

¹⁹³ Cross-sectoral coordination centre. <https://www.pkc.gov.lv/en/about-us>

¹⁹⁴ https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1519VNLK_J1117_Government_Report_2030_Agenda_KANSILLA_netti.pdf

¹⁹⁵ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162575/VNK_2020_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Парламентаас гадна Тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо болон Хөгжлийн бодлогын хороо нь БНФинланд Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого болох “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явцад хяналт тавьж ажилладаг байна.

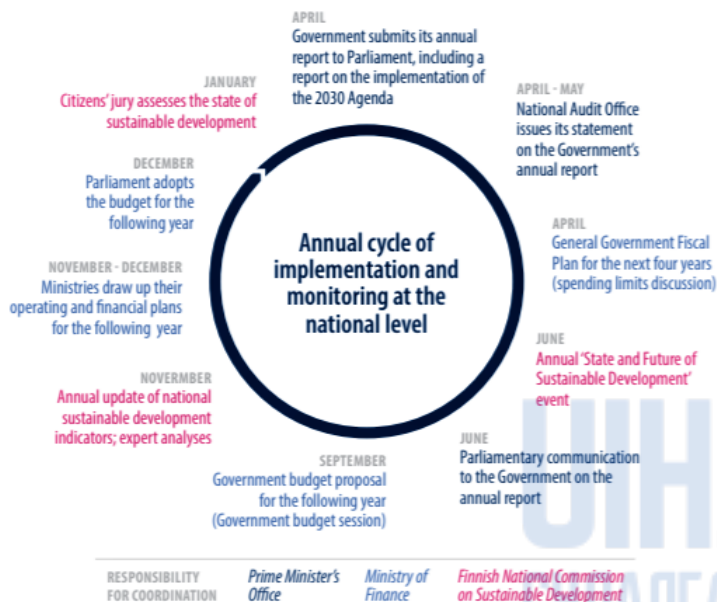
2.2.1. Финландын тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо

Финландын тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо (ФТХҮХ) нь хуулиар хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтэд үнэлгээ хийж, хяналт тавьж ажиллах үүрэг хүлээдэг бөгөөд “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 2013 онд “2050 он гэхэд бидний хүсч буй Финланд”¹⁹⁶ урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрэх түвшин, арга замыг тодорхойлсон баримт бичгийг баталсан байна.

2.2.2. Хөгжлийн бодлогын хороо

Засгийн газар нь өөрийн бүрэн эрхийн хугацаанд Парламентад суудалтай намын төлөөллүүд, яамдын төлөөлөл хийгээд холбогдох бусад төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудын төлөөллүүдээс бүрдсэн хөгжлийн бодлогын асуудлаар зөвлөх үүрэг бүхий байнгын ажиллагаатай Хөгжлийн бодлогын хороо (Development Policy Committee)-г байгуулан ажиллуулж байна.¹⁹⁷ Засгийн газрын тогтоолоор байгуулсан тус хорооны үйл ажиллагааны үндсэн зорилтод, Финланд Улсын хөгжлийн бодлого, тус улсын олон улсад амласан амлалтуудын хэрэгжилтэд хяналт тавьж, дүн шинжилгээ хийх болон Засгийн газарт хөгжлийн бодлогыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх талаарх зөвлөмжийг өгөх зэрэг багтдаг байна.

Зураг 2. Хөгжлийн бодлогыг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх, хянах жилийн мөчлөг

Жил бүр давтамжтай үргэлжлэх үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг Ерөнхий сайдын алба, Сангийн яам болон Тогтвортой хөгжлийн үндэсний хороо хариуцан ажилладаг.

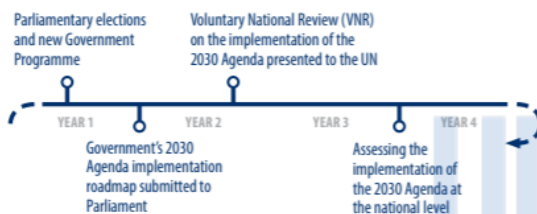
¹⁹⁶ <https://sdgtoolkit.org/wp-content/uploads/2017/02/The-Finland-we-want-by-2050-Society%E2%80%99s-Commitment-to-Sustainable-Development.pdf>

¹⁹⁷ <https://www.kehityspoliittinentoimikunta.fi/en/development-policy-committee/development-policy-committees-goals-and-tasks>
<https://www.kehityspoliittinentoimikunta.fi/en/development-policy-committee>

Хөгжлийн бодлогыг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх, хянах жилийн мөчлөг нь дараах процессоор явагддаг байна:

1 дүгээр сард	- Иргэдийн төлөөллөөс бүрдсэн бүрэлдэхүүн тогтвортой хөгжлийн төлөв байдалд үнэлгээ хийнэ - хариуцагч: ФТХҮХ;
4 дүгээр сард	- Засгийн газар жилийн тайлангаа, “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны тайлангийн хамт парламентад хүргүүлнэ - хариуцагч: Ерөнхий сайдын алба;
- Засгийн газрын дараагийн 4 жилийн Санхүүгийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэлэлцэнэ (зардлын хязгаарыг хэлэлцэх) - хариуцагч: Сангийн яам;
4-5 дугаар сард	- Үндэсний аудитын газар нь Засгийн газрын жилийн тайланд үндэслэн мэдэгдэл хийнэ - хариуцагч: Ерөнхий сайдын алба;
6 дугаар сард	- Жил бүрийн “Тогтвортой хөгжлийн зорилтын төлөв болон чиг хандлага” арга хэмжээг зохион байгуулна - хариуцагч: ФТХҮХ;
- Парламентаас Засгийн газрын жилийн тайланд үндэслэн мэдээлэл солилцоно - хариуцагч: Ерөнхий сайдын алба;
9 дүгээр сард	- Засгийн газрын дараа жилийн төсвийн төсөл (Засгийн газрын төсвийн хуралдаан) - хариуцагч: Сангийн яам;
11 дүгээр сард	- Жил бүр хийгддэг Үндэсний тогтвортой хөгжлийн үзүүлэлтийн шинэчлэлийг хийнэ (шинжээчийн дүн шинжилгээ) - хариуцагч: ФТХҮХ;
11-12 дугаар сард	- Яамд дараа жилийн үйл ажиллагааны болон санхүүгийн төлөвлөгөөгөө гаргана - хариуцагч: Сангийн яам;
12 дугаар сард	- Парламентаар ирэх жилийн төсвийг хэлэлцэж батална - хариуцагч: Сангийн яам.

Зураг 3. Парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд Хөгжлийн бодлогыг хэлэлцэх 4 жилийн мөчлөг

1 дэх жилд	- Парламентын сонгуулийн дараа шинэ Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг батална;
1.5 дахь жилд	- Засгийн газар “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн төлөвлөгөөгөө Парламентад хүргүүлнэ;
2 дахь жилд	- “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн Сайн дурын Үндэсний тайлан мэдээг НҮБ-д хүргүүлнэ;
3 дахь жилд	- Үндэсний хэмжээнд “Тогтвортой хөгжлийн зорилт - 2030” хөтөлбөрийн хэрэгжилтэнд үнэлгээ хийнэ;
4 дэх жилд	- Парламентын сонгууль болж, дээрх үйл ажиллагаа энэ процессоор үргэлжлэн явагдана.

2.3. БҮГД НАЙРАМДАХ ЭСТОНИ УЛС

Бүгд Найрамдах Эстони Улс (БНЭстони Улс)-д Рийгикогу нь Засгийн газрын санхүү, төсөв, хөгжлийн бодлогын асуудалд Эдийн засгийн байнгын хороо болон Улсын төсвийн хяналтын тусгай хороо, Рийгикогугийн дэргэдэх Хөгжлийн хяналтын төвөөр дамжуулан хяналт тавьдаг байна.

Хяналт тавих үйл ажиллагааг Үндсэн хууль, Хөгжлийн хяналтын тухай хууль, Рийгикогугийн дэг ба дотоод журмын тухай хууль болон бусад холбогдох хууль, тогтоомжийн хүрээнд явуулдаг. Дээрх хуулиуд болон Засгийн газрын тухай хуулиудыг шүүн үзэхэд, төсвийг хянан хэлэлцдэг үйл явцын талаар зохицуулсан боловч үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө, хэрэгжилтийн тайланг хянан хэлэлцдэг тухай тодорхой зохицуулалт байхгүй байна.

2.3.1. Хөгжлийн хяналтын төв

Рийгикогугийн канцлерын бүтцэд хөгжлийн урт хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн уялдаа холбоо, төлөвлөлтийг боловсруулж, хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх чиг үүрэгтэй Хөгжлийн хяналтын төв¹⁹⁸ гэсэн бие даасан байгууллага ажилладаг. Тус төв нь Хөгжлийн хяналтын тухай хуулийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд Эдийн засгийн байнгын хороонд жил бүр үйл ажиллагаа, судалгааны тайлангаа танилцуулж, шаардлагатай бол Рийгикогуд тайлангаа хэлэлцүүлдэг байна.

Хөгжлийн хяналтын тухай хуульд зааснаар “хөгжлийн хяналт” нь Эстоний нийгэм дэх урт хугацааны хөгжлийг тодорхойлох, түүнд хийсэн дүн шинжилгээний үр дүнд үндэслэсэн хөгжлийн хувилбаруудыг бэлтгэх, нийгэмд учрах хор хохирол, хөгжлийн гарц боломжийг тодорхойлох, хөгжлийн хувилбаруудын хэрэгжилтэд хяналт тавих, шаардлагатай бол тэдгээрийн үр дагавар, хөгжлийн хувилбаруудыг засах явдал юм.

Энэ хүрээнд Хөгжлийн хяналтын төв нь хуульд заасан дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг. Үүнд:

- хөгжлийн хяналтын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний төсөлд ирүүлсэн саналыг нэгтгэх;
- хөгжлийн хяналт-шинжилгээ хийх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах;
- төлөвлөгөөний дагуу судалгаа шинжилгээг захиалах, бэлтгэх;
- судалгаа шинжилгээний үр дүнгийн талаар олон нийтэд мэдээлэл хийж, өргөн цар хүрээтэй арга хэмжээг жилд 1 удаа зохион байгуулах;
- Рийгикогугийн Эдийн засгийн байнгын хороонд хийсэн хяналт, төлөвлөсөн үйл ажиллагааны тойм, Хөгжлийн хяналтын тухай хуульд заасан зорилтуудын биелэлтийн талаар жилд 1 удаа бичгээр тайлан гаргаж өгөх;
- Хяналтын зөвлөлөөс даалгасан бусад ажлыг гүйцэтгэх зэрэг болно.

Судалгаа, хяналтын үйл ажиллагааны явцад нийгмийн олон жилийн хөгжилд дүн шинжилгээ хийх, шинэ чиг хандлагыг нээн илрүүлэхэд чиглэсэн төрөл бүрийн сэдвээр судалгааны төслүүдийг хэрэгжүүлж, олон янзын боломжит хөгжүүлэлтүүд дээр үндэслэн хөгжлийн хувилбаруудыг боловсруулдаг байна. Судалгааны төслүүдийн хувьд өнөөгийн нөхцөл байдлын зураглалыг гаргаж, одоо байгаа судалгааны үр дүнг системчилж, шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт судалгаа хийдэг. Эцсийн шатанд 2030 он хүртэлх хувилбаруудыг бий болгож, бодлого боловсруулагчдын шийдвэр гаргах байр суурийг тодорхойлж өгнө.

Хөгжлийн хувилбаруудыг хэрэгжүүлэх тохиолдолд стратеги болон бусад урт хугацааны төлөвлөгөөний найдвартай байдлыг шалгах зорилгоор төлөвлөгөөг хянах семинарыг зохион байгуулдаг. Төлөвлөгөө хянах нь ирээдүйд үүсэх эрсдэлийн хүчин зүйлсийг тодорхойлж, нөхцөл байдлыг харьцуулах замаар өөр бодлогын хувилбарууд, эсхүл шийдвэрүүдийг илрүүлэхэд тустай байдаг байна. Төлөвлөгөөг хянах семинарыг салбараа хөгжүүлэх урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулдаг бүх байгууллагуудыг оролцуулан жил бүр зохион

¹⁹⁸ <https://www.riigikoqu.ee/arenguseire/meist/>

байгуулдаг. Хөгжлийн хяналт шинжилгээнд олон нийтийг татан оролцуулах зорилгоор мөн төрөл бүрийн семинар, бага хурал зохион байгуулдаг байна.

2.3.2. Улсын төсвийн хяналтын тусгай хороо

2004 онд байгуулагдсан Улсын төсвийн хяналтын тусгай хороо нь Үндэсний аудитын газартай хамт Засгийн газрын улсын төсвийн хэрэгжилтийг хангах, улсын төсөв, төрийн өмчийг хууль ёсны дагуу зүй зохистой ашиглаж байгаа эсэхэд хяналт тавьдаг. Хороо нь жилд нэг удаа үйл ажиллагааныхаа талаар Рийгикогуд тайлагнадаг.

Улсын төсвийн хяналтын тусгай хороо нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ¹⁹⁹:

- улсын нэгдсэн төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг хянах;
- төрийн салбарын аудитын асуудлыг шийдвэрлэх;
- Үндэсний аудитын газрын тайлан, тойм, Ерөнхий аудиторроос тавьсан чухал асуудлуудыг хэлэлцэх;
- хорооны гишүүдэд албан тушаалтнууд болон хувь хүмүүстэй харилцах харилцаанд тулгараад байгаа асуудлуудын талаар Үндэсний аудитын газарт мэдээлэх;
- Үндэсний аудитын газрын үйл ажиллагаанд саад учруулсан тохиолдлын талаар тус газрын мэдээллийн үндсэн дээр байр сууриа илэрхийлэх зэрэг болно.

Тус хорооны хуралдаанд Төрийн аудитын газрын төлөөлөгчид оролцоно. Мөн аудит хийгдэж байгаа салбартай холбоотой яамдын канцлерууд, дэд канцлерууд болон бусад албан тушаалтнуудыг хуралдаанд оролцуулдаг.

2.4.ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Оросын Холбооны Улс (ОХУ)-ын Төрийн Думын регламентад²⁰⁰ зааснаар бодлогын дараах баримт бичгүүдийн төслийг Төрийн Думд хамт өргөн мэдүүлнэ (§175³-175⁵):

- холбогдох салбарын хөгжлийн хөтөлбөр, тэр дундаа холбооны зорилтот хөтөлбөрийн төсөл
 - холбооны гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагууд нь холбогдох салбарын хөгжлийн хөтөлбөрүүдийн төслийг боловсруулах болон холбогдох хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үүргийг хариуцна;
 - баримт бичигт дэд хөтөлбөрийн үндсэн үйл ажиллагаа, тэдгээрийн санхүүжилтийн эх үүсвэрийн талаарх баримт бичгийн хамт өргөн мэдүүлнэ;
- төсөв, татвар, гааль-тарифын бодлогын үндсэн чиглэл болон төсвийн урт хугацааны төсөөллийн төсөл –
 - Эдийн засгийн хөгжлийн яамнаас гааль-тарифын бодлогын үндсэн чиглэлийн төслийг өргөн мэдүүлнэ;
 - Харин Сангийн яамнаас бусад бодлогын баримт бичгүүдийн төслийг өргөн мэдүүлнэ.

Дээрх бодлогын баримт бичгүүдийн төслүүдийг Төрийн Дум хүлээн авсан өдрөөс хойш ажлын нэг хоногийн дотор Холбооны Зөвлөлд хүргүүлнэ. Ингэхдээ хөтөлбөрүүдийн төслийг Төрийн Думын Төсөв, татварын хороо, харин үндсэн чиглэл, төсвийн урт хугацааны төсөөллийн төслийг Төрийн Думын Зөвлөл (чуулганы завсарлагааны хугацаанд Төрийн Думын дарга) хариуцаж Холбооны Зөвлөлд хүргүүлнэ.

Бодлогын баримт бичгүүдийг Төрийн Думаар хэлэлцэхдээ дараах журмыг баримтална:

¹⁹⁹ <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/komisionid/riigieelarve-kontrolli-erikomisjon/>

²⁰⁰ Регламент Государственной Думы от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания РФ. <http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/>

- холбогдох салбарын хөгжлийн хөтөлбөр, тэр дундаа холбооны зорилтот хөтөлбөрийн төслийг Төрийн Думын холбогдох Байнгын хороод болон Төсөв, татварын байнгын хороогоор хэлэлцэнэ;
 - Аудитын танхимаас төсөлтэй холбогдуулан дүгнэлт гаргаж болох ба төслийг хороодоор хэлэлцэх үед Аудитын танхимын дарга, түүний орлогч, аудитууд хуралдаанд оролцох эрхтэй.
- төсөв, татвар, гаалийн тарифын бодлогын үндсэн чиглэл болон төсвийн урт хугацааны төсөөллийн төслийг Төрийн Думын Төсөв, татварын байнгын хороогоор хэлэлцэнэ;
- хороод дээрх төслүүдийг хэлэлцсэн тухай дүгнэлт гаргах, төслүүдтэй холбогдуулан парламентын сонсгол зохион байгуулахыг санаачлах эрхтэй;
 - Байнгын хороод нь дүгнэлт боловсруулах, парламентын сонсгол зохион байгуулах бол парламентын сонсголын зөвлөмжийг Төрийн Дум холбогдох төслүүдийг хүлээн авсан өдрөөс хойш 15 хоногийн дотор ОХУ-ын Засгийн газарт илгээнэ;

Хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтэд тавих парламентын хяналтыг Төрийн Думын мэргэшсэн Байнгын хороод тогтмол хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.